תלמוד בבלי · ראשונים · ריי״ף · מפרשים · ר״ן

ר"ן על ראש השנה

רבנו נסים [הר"ן] גירונדי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ן על ראש השנה

רבנו נסים [הר"ן] גירונדי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רן-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף א. 4
דף א: 5
דף ב. 9
דף ב: 12
דף ג. 14
דף ג: 17
דף ד. 19
דף ד: 21
דף ה. 23
דף ה: 24
דף ו. 24
דף ו: 28
דף ז. 30
דף ז: 32
דף ח. 35
דף ח: 37
דף ט. 39
דף ט: 42
דף י. 45
דף י: 48
דף יא. 49
דף יא: 51
דף יב. 54
דף יב: 56

דף א.

ארבעה ראשי שנים הן:
ר"ה למלכים. רגילין היו למנות זמן בשטרותיהן לשני המלכים משנה שעמד בה כדאמרינן בפ' הזורק (גיטין דף פ.) משום שלום מלכות וקבעו חכמים אחד בניסן להתחלת שנתם ואפילו עמד בשבט או באדר כלתה לו שנתו משיגיע ניסן ויתחילו למנות שנה שניה ומפרשינן בגמרא דהאי למלכים דאמרינן למלכי ישראל כדמוכחינן מקראי דמניסן מנינן להו אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן להו והיינו אידך מתניתין דתנן בסמוך בא' בתשרי ר"ה לשנים [באחד בתשרי ר"ה למלכים] ואמרי' ר"ה לשנים למאי הלכתא לשטרות ולא קשיא כאן למלכי ישראל כאן למלכי אומות העולם:
ולרגלים. מפרש להו בגמרא:
למעשר בהמה. שאין מעשרין מן הנולדין בשנה זו על הנולדים בחברתה שנאמר (דברים יד) עשר תעשר וגו' שנה שנה ואמר מר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן:
באחד בתשרי. מפרש בגמ' [דף ח.] דבהאי קרא קא מיפלגי דכתיב לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר אימתי לבשו כרים הצאן כלומר שמתלבשות מהזכרים העולים עליהן ומתעברות בזמן שהעמקי' יעטפו בר דהיינו באדר שהזריעה צומחת וניכרת יפה ויולדות באב דזמן עבורה של בהמה דקה ה' חדשים כדאי' בבכורות (דף ח.) ות"ק סבר כיון דאיתקש מעשר בהמה למעשר דגן כדכתיב עשר תעשר מה מעשר דגן סמוך לגמרו עשורו דהא ר"ה שלו תשרי שהוא סמוך לגמרו דכל ימות השנה עומד בגורן להתייבש אף מעשר בהמה נמי סמוך לגמרו עשורו דהיינו אחד באלול שנגמרה באב כדאמרינן ויולדות באב ועשורו באחד באלול ור' אלעזר ור"ש סברי דאדרבה הכי מקשינן להו מה מעשר דגן ר"ה שלו תשרי אף מעשר בהמה ר"ה שלו תשרי:
גמ' רגל שבו. רגל שהוא בחדש ניסן ר"ה לרגלים ונפקא מיניה לענין נודר שהוא מוזהר בבל תאחר ותלה הכתוב איחורו בשלשה רגלים כדפריש' בגמ' [דף ד.] ואשמעינן מתניתין שאינו עובר עד שיהא ניסן ראשון לשלשתן אבל אם עבר עליו שלא כסדרן אינו עובר:
אחד הנודר. האומר דמי עלי ששמין אותו כעבד הנמכר בשוק:
ואחד המקדיש. דבר לבדק הבית:
ואחד המעריך. האומר ערכי עלי שהערך קצוב בתורה כפי שניו:

כיון שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר. מפקינן בגמ' [דף ד:] משום דאהדרינהו קרא לכולהו רגלים בפרשת חג הסוכות ואע"ג דכבר כתבינהו מעיקרא ולמה ליה לאהדורינהו אלא ש"מ לבל תאחר דקרא כתיב כי תדור נדר לה' וגו' לא תאחר לשלמו ולא מפרש קרא בהי זימני קאי בבל תאחר ומש"ה אהדרינהו הכא לג' רגלים לאשמעינן דכיון שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר ור"ש דבעי כסדרן היינו טעמא משום דאע"ג דאהדרינהו לבל תאחר לא הוה צריך לממני חג הסוכות דעליה קאי אלא לומר שזה אחרון דכסדרן בעינן:

פעמים [**שלשה**]. שהוא בבל תאחר בשלשה רגלים:

פעמים ה'. דבעינן כסדרן:

מוצא שפתיך זו מצות עשה. דמסתמא הכי אמר קרא מוצא שפתיך קיים וכתיב והיוצא מפיכם תעשו:

תשמור זו מצות לא תעשה. דקי"ל השמר דלאו לאו הוא והאי קרא גבי לא תאחר כתיב וכי תימא תרי לאוי למה לי הא מצריכין להו בגמרא חד אמר ולא אפריש וחד אפריש ולא אקריב:

דף א:

ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך. לכוף אותך על כרחך:

כאשר נדרת זה נדר. דאמר הרי עלי עולה:

לה' אלהיך. קרא יתירא הוא לדרשה לרבות דבר שבחובה:

נדבה כמשמעה. מפרשינן לה בגמרא [דף ו.] דאמר הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריותה דכיון דלא מיחייב באחריותה מקריא נדבה אבל ליכא לפרושי נדבה כמשמעה דאמר הרי זו עולה דא"כ אמר ולא אפריש ואפריש ולא אקריב דהיינו נדר ונדבה תרוייהו מחד קרא נפקי ובגמרא מצרכינן תרי קראי לאמר ולא אפריש ואפריש ולא אקריב אלא ודאי כדאמרן:

אשר דברת אלו קדשי בדק הבית. כדכתיב בדברי הימים וישמחו העם בהתנדבם על פי הדבר:

בפיך זו צדקה. דכתיב יצא מפי צדקה והקשו בתוס' מדאמרינן בערכין בפ' האומר משקלי עלי (דף כא.) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותם פירוש דכיון דאיהו מחוסר כפרה עליה רמיא חייבי עולות ושלמים ממשכנים אותן והיכי דמי אי כשעבר על בל תאחר אפי' חטאות ואשמות נמי דהא חטאות ואשמות נמי מהאי קרא נפקי ואכולהו

כתיב ועשית ואי קודם שיעבור על בל תאחר אפילו עולות ושלמים נמי לא ותירצו בשלא עבר עדיין אלא שאנו רואין אותו מתעצל בהבאתן:

וצדקה מיחייב עלה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים. פירוש בבל תאחר והקשו התוספות דהא תניא בברייתא בגמרא חייבי חרמים וכו' וצדקות ומעשרות כיון שעברו עליהם ג' רגלים עובר בבל תאחר אלמא לצדקה נמי ג' רגלים בעינן ותירצו דההיא בדליכא עניים ולא מיחייב לאהדורי בתרייהו עד ג' רגלים והא דרבא כגון דקיימי עניים הכא ומדבריהם אתה למד דכל שעברו ג' רגלים עליו ולא קיימו עניים גביה מיחייב לאהדורי בתרייהו והרשב"א ז"ל הקשה דא"כ כי היכי דבצדקה מפלגינן בין היכא דקיימי עניים ללא קיימי עניים לפלוג נמי בקרבנות ונימא דהיכא דקיימי בבהמ"ק כהנים שיעבור לאלתר בבל תאחר לכך פירש דכי אמרינן צדקה מיחייב עלה לאלתר בעשה הוא דקא אמרינן אבל בבל תאחר בשלשה רגלים תליא מילתא אפילו היכא דקיימי עניים כדתניא בגמ' וכן פירש ה"ר ישעיה מטראני ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה דמידי דתלי במקדש כחייבי הקדשות והקרבנות תלי בג' רגלים ומידי דלא תלי במקדש כצדקה לא תלי ברגלים כלל וליכא פלוגתא בין קיימי עניים ללא קיימי עניים ובין היכא דקאי גבי המקדש כהנים להיכא דלא קאי שהתורה לא נתנה דבריה לשעורים ובברייתא הכי קתני דחייבי חרמים וכו' וצדקות ומעשרות וכל אותן השנויין בברייתא כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר בבל תאחר ותרתי קמ"ל חדא דבכל הני קאי עלייהו בבל תאחר וכדמוכח בגמ' דאכולהו אזהר רחמנא ואשמועי' תו דליכא חד מינייהו שלא יעבור עליו בבל תאחר כיון שעברו עליו ג' רגלים אבל איפכא לא קאמר שלא יעבור על שום אחד מהם בבל תאחר עד ג' רגלים ומיהו אפשר למטעי בהכי ולפיכך בא רבא ופירש דצדקה מיחייב עליה לאלתר לומר דמאי דתניא צדקה בהדי הנך היינו לומר דבצדקה נמי קאי עלייהו בבל תאחר ומשום דרובייהו דמתנו בברייתא תלו במקדש ובעינן בבל תאחר דידהו שלשה רגלים קאמר בכולהו כיון שעברו ג' רגלים דבצדקה נמי קושטא דמילתא היא דכיון שעברו עליה ג' רגלים עובר בבל תאחר אבל אה"נ דלאלתר נמי מיחייב עליו דהא קיימי עניים ולא תליא במקדש כלל כנ"ל:

ונמצאת למד דכל היכא דקיימי עניים קאי עלה דצדקה בבל תאחר לאלתר והיכא דלא קיימי מסתברא דכיון דעבדי צריכותא בגמ' ומוקמינא תרי קראי חד לאפרשיה ולא אקרביה וחד לאמר ולא אפרשיה משמע דכל היכא דלא קיימי עניים צריך להפריש מה שנדר ומניח אצלו עד שיבאו עניים אבל לחזר אחריהם אין לנו וכך הם דברי הרמב"ם

ז"ל בפ"ח מהלכות מתנות עניים והרוצה לעמוד על עקרן של דברים יעיין במה שכתבתי בחדושי:

וכתבו בתוס' שנשאל לר"ת ז"ל על הצדקות שאנו רגילין לידור בבהכ"נ או בביתינו אם עובר מיד כי קיימי עניים והשיב דכיון שאנו נודרים לדעתנו ואילו היינו משלימין אותה לגיזבר היה הנודר נפטר בכך דמה לו עוד לעשות והגזבר אם ממתין עד שיבאו עניים הגונים או מחלקה מעט מעט אינו עובר גם אנו מטעם זה אין לחוש אם הנודר משהה אותה בידו מפני שאנו נודרים לדעת שיהא הנודר עצמו כגזבר לחלקה לפי ראות עיניו ונראה שסובר ר"ת ז"ל דכי קאמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר ה"ק דמחייב לתת לב לאלתר לחלקה לעניים לפי מראות עיניו ואם גמר בדעתו לקפוץ ידו מלתתה עכשיו מיד עובר בבל תאחר:

מתני' באחד בתשרי ר"ה לשנים. מפרש בגמרא דהיינו לשטרות ולמלכי אומות העולם עסקינן דאילו למלכי ישראל מניסן מנינן להו וכדתנן באידך מתני':

לשמיטין וליובלות. משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה:

לנטיעה ולירקות. למנין שנות ערלה ואפילו נטעם באב כלתה שנתה הראשונה בסוף אלול ובכולהו מפרש טעמא בגמ':

ולירקות. למעשר ירק שאין תורמין מן הירק שנלקט לפני ר"ה על הירק הנלקט לאחר ר"ה:

לאילן. לענין מעשר פירות שאין מעשרין מפירות אילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט דבאילן אזלינן בתר חנטה וכן נמי נפקא מינה לענין שנה שלישית של שמיטה שנוהג בה מעשר עני שאותן פירות שחנטו מר"ה של שנה שלישית עד שבט דנין אותן כפירות של שנה שניה שעברה ונוהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני ומשבט ואילך נוהג בו מעשר ראשון ומעשר עני ובגמ' מפרש מאי שנא שבט:

גמ' ר"ה לשנים למאי הלכתא. פרש"י ז"ל למאי הלכתא הוקבע ר"ה למנין המלכים ולמה לא יתחיל כל מלך ומלך שנתו מיום שעמד בו ומשני לשטרות כלומר שאם לא קבע זמן ידוע אלא כל מלך ומלך לפי מה שעמד פעמים שאין להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ובאו העדים ואמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ואין אנו יודעים אם הלוהו קודם לכן או לאחר כן אבל ראינו שהלוהו בתמוז בשנה שלישית למלך ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו או כסליו קודם לתמוז לפי שאם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא

כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו והשטר מוקדם ופסול ואם עמד בין כסליו לתמוז נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה למלכי ישראל נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו וכשר וכן נמי בתשרי שקבעו ר"ה למלכי אומות העולם לכי האי גוונא נפקא מינה כך פרש"י ז"ל ולפי פירושו זה ע"כ בדקים לן שלא היתה אלא הלואה אחת ביניהם עסקינן כגון שמלוה ולוה מודים שלא הלוהו אלא פעם אחת דאלת"ה אפילו תימא כסליו קודם לתמוז מאי הוי נימא הלואה אחרת היתה אלא ודאי כדאמרן:

ואיכא למידק דלפי פרש"י ז"ל משמע דכל היכא דאיכא לספוקי בשטר אי מוקדם הוא ופסול אי מאוחר הוא וכשר דפסלינן ליה דמספקא לא טרפינן לקוחות וזהו שכתב רש"י ז"ל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו משמע דאל"ה חיישינן דילמא [כסליו] קודם לתמוז ופסלינן ליה וליתא דכל היכא דאיכא למיתלי בשטר מאוחר הוה מכשרינן ליה אפילו היכא דאיכא ריעותא וראיה לדבר מדאמרי' בפרק אחד דיני ממונות (דף לב.) שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידין והלא עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרים חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו ובפ' גט פשוט [דף קעא.] נמי אמרינן שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי כשר שאני אומר אחרוהו וכתבוהו אלמא כל היכא דאיכא למתלי בשטר מאוחר תלינן ביה ומכשרינן ליה ובודאי דאי מהך קושיא בלחוד כל היכא דמפרכינן ליה להוא גוונא שכתב רש"י ז"ל אתי שפיר כגון שכתוב בו בתמוז ואמרו העדים שהלוהו בכסליו שהיינו מכשירין אותו מן הספק אבל עכשיו שקבעו חכמים זמן בניסן נודע שהוא מוקדם ופסול אלא אי קשיא הא קשיא דהא בכה"ג ליכא למפסל שטר כלל משום דבפ"ק דב"מ (דף יג.) איפלגו בה רב אסי ואביי בהא דתנן כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה [עמו] דרב אסי מוקים לה דוקא בשטרי אקנייתא ובהנהו ליכא למיחש לשטר מוקדם דהא אפילו לא ילוה לעולם משעת קנין שעבד נפשיה ולא משכחת לה דאיכא למיחש בשטר מוקדם אלא בעדים שעשו שלא כדין שכתבו שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו בשטר דלאו אקנייתא דבהנהו איכא למיחש לשטר מוקדם ולא משמע שעיקר תקנתן של חכמים היתה מפני חשש עדים שלא כהוגן ועוד שאפילו תדחוק לומר כן תינח לרב אסי אבל לאביי דהתם דכולהו שטרי נמי כותבין ללוה אע"פ שאין מלוה עמו משום דס"ל דעדיו בחתומיו זכין לו ומשעת כתיבה זכה א"כ ליכא למיחש לשום שטר שכתבו בו העדים אותו זמן שהיו עומדין בו שיהא מוקדם ולמה הוצרכו חכמים לקבוע ר"ה למלכים לפי פרש"י ז"ל הא אין לך לומר אלא משום חשש שמא יאמרו העדים שבכסליו היו עומדים וכתבו זמנו בתמוז אפילו תמצא לומר שיהיו נאמנים על כך וכמו שנשא ונתן על זה

בסמוך בס"ד או שתאמר שעדים אחרים הוא שאמרו כן מ"מ קשה הדבר שמפני חשש עדים שיעשו שלא כהוגן תקנו חכמים ר"ה למלכים וראיתי למפרשים אחרים בזה ממה שלא נתחוור בעיני:

דף ב.

לפיכך נ"ל דברים כפשטן דהכא למאי הלכתא קאמרינן ולא בעי טעמא אלא כי היכי דאמרי' גבי ר"ה לרגלים דנפקא מינה לנודר למיקם עליה בבל תאחר דנפקותא הוא דאמרינן וטעמא לא שיילינן ה"נ אמרינן הכא בהאי ר"ה למלכים למאי הלכתא ולמאי נפקא לן מינה ומהדרינן דנפקא מינה לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין הלכך מלך שעמד באדר וכתב לו סופר בניסן שלאחר י"ב חדש ניסן של שנה שניה כיון דניסן ר"ה למלכים הוה ליה האי שטר מוקדם ופסול משום דהוה ליה האי ניסן של שנה שלישית האי הוא דנפקא מינה בהאי ר"ה למלכים ובהכי עסקינן בגמ' וכי תימא מפ"מ קבעו להם ניסן ולא מנו מיום שעמד בו היינו מאי דאמר ר' יוחנן בגמ' מניין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן ומהדרינן דמקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים כלומר דכיון דיציאת מצרים היתה תחלת מלכותן של ישראל שאם לא כן היינו משועבדים בדין הוא שכל מלך ממלכי ישראל יעשה במלכותו זכר ליציאת מצרים וכי תימא תינח למלכי ישראל למלכי אומות העולם מפני מה קבעו להם חכמים ר"ה תשרי ולא מנו מיום שעמד בו איכא למימר לפי שאפשר שיעמוד איזה מלך ממלכי אומות העולם בניסן וכשיראו שימנו לו מניסן יחשב שר"ה שלהם ניסן כמלכי ישראל ולפיכך קבעו ר"ה שלהם תשרי שהוא ר"ה לשמיטין וליובלות כך נראה לי ויש לי עוד בגמרא הוכחה לזה הפירוש והרב אלפסי ז"ל לא חשש להזכיר בהלכות הא דאמרינן בגמרא כאן למלכי ישראל כאן למלכי אומות העולם משום דאנן השתא לא מנינן למלכים אלא לבריאת עולם ומתשרי מנינן ולמניינא דידן נמי אי אקדים ספרא מניינא דשטרא הוה ליה מוקדם ופסול:

שטרי חוב המוקדמין. למלוה:

פסולין. לפי שנמצא טורף לקוחות שלקחו שדות מן הלוה בין זמן השטר לזמן ההלואה שלא כדין שהרי קדמה המכירה להלואה ולפיכך קנסוהו לאבד גם מזמן ההלואה ואילך ולא גבי ממשעבדי ומיהו מבני חרי מגבא גבי והכי מוכח בפרק איזהו נשך (דף עב.) וא"ת והיכי גבי אפילו מבני חרי והרי העדים פסולין הן כיון שהקדימו הזמן איכא למימר כגון דהוי השטר מוקדם במידי דעבידי אינשי למטעי ביה וכגון שכתבו שטר

ללוה אע"פ שאין מלוה עמו בשטרי דלאו אקנייתא שאע"פ שאין כותבין אלא בשטרי אקנייתא וכדרב אסי כל מאן דלא גמר לדרב אסי לאו רשע הוא:

וגרסי' בירושלמי מי מודיע. כלומר שהשטרות מוקדמין ר"ש בר בא אמר בשם רבי יוחנן הן הן עדיו והא אמר ר"ל עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד תמן כשאומרים לא חתמנו ברם הכא יכלין למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו וכתב עליו הר"ז הלוי ז"ל ומכאן אנו למדין שכל טעות שהעדים מצויין לטעות בו נאמנין הן בעצמן ואין בזה משום חוזר ומגיד וצריך בזה ב"ד הגדול ולהחמיץ הדין ובגמרא דילן מצינו כיוצא בדבר הזה בההוא תברא דהוה חתים עליה רב ירמיה וכדאיתא בגט פשוט [דף קסז:] עד כאן. נראה מדבריו שהעדים נאמנין בכך אפילו בשכתב ידן יוצא ממקום אחר אבל הרמב"ן ז"ל כתב בפרק איזהו נשך דהאי ירושלמי בשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר קאי ומש"ה נאמנין ואין כאן מקום להאריך בזה אבל ודאי כל טעותא דעבידי עדים למטעי ביה לית ביה משום חוזר ומגיד דהכי מוכחא ההיא דבפרק גט פשוט:

ולנטיעה מנ"ל. דר"ה שלה תשרי:

וגמרי' שנה שנה מתשרי דכתיב (**דברים י"א:י"ב**) **מראשית השנה ועד אחרית שנה**. ובר"ה משתעי כדדרשינן בגמ' מר"ה נדון מה יהא בסופה:

ואחד המבריך. כופף זמורה בארץ שקורין מורגין:

ואחד המרכיב. אילן בחבירו:

שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה. למנין שני ערלה לפי שבל' יום הנטיעה וההברכה וההרכבה נקלטות ואתיא כר"מ דס"ל דיום א' בשנה חשוב שנה כדאמרינן בסמוך ויום שלשים עולה למנין שלשים יום של קליטה וליום אחד בשנה דחשוב שנה ומשום הכי עלתה לו שנה:

ומותר לקיימן בשביעית. שהרי נקלטו קודם שביעית וכי תימא אכתי היאך מותר לקיימן בשביעית דהא מ"מ כבר נקלטו בשלשים יום של תוספת שביעית כבר פירש רבינו תם דקליטה ונטיעה בתוספת שביעית לא מיתסרא משום דאין תוספת שביעית אסורה אלא בחרישה כדאמרינן בגמרא [דף ט.] בחריש ובקציר תשבות אבל בנטיעה לא וטעמא מפרש בירושלמי משום דכל חורש ערב שביעית מועיל חרישתו אפי' בשביעית אבל נוטע כל שישריש לפני ר"ה סגי דאי משום דהולך וגדל אף בשביעית כל האילנות נמי מגדל גדלי בשביעית וא"כ לעולם יהא אסור ליטע אלא ודאי נטיעה בתוספת שביעית שריא והיינו נמי דמפלגינן בגמרא [דף יג:] גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין בין השרישו

לפני ראש השנה להשרישו לאחר ראש השנה לענין שביעית דאלמא השרשה בתוספת שביעית משרא שרינן:

ואסור לקיימן בשביעית. דכיון דלא נגמרה קליטתן עד שנכנסה שביעית הוה ליה כנוטע בשביעית:

ופירות נטיעה זו אסורין וכו'. אע"פ שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה שלישית מיד אסורין הן עולמית משום ערלה שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה ט"ו בשבט ר"ה לאילן וזו כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל משם ולהלן אם חנטו בה פירות תורת רבעי עליהן לאכול בירושלים ובט"ו בשבט לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החונטין בה מכאן ואילך לכך הועילו לו השלשים שלפני ר"ה:

ואיכא למידק אשמעתין דהכא משמע דנהגא ערלה בהברכה והרכבה ואילו בספרי תניא ונטעתם כל עץ מאכל פרט למבריך ומרכיב יש לומר דהברכה אהברכה לא קשיא דההיא דספרי בשלא נפסקה מן האב והיא יונקת ממנו והא דהכא בשנפסקה א"נ לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כה"ג נוהגת בה ערלה ומונין לה משעה שיונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי ואמרינן התם מאן מוכח ומהדרינן מאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאיסתכולי ביה כלומר שכשהיא יונקת מן האב היא הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העלין של אב ומרכיב אמרכיב נמי ל"ק דההיא במרכיב באילן הנטוע למאכל ומש"ה לא נהגא ערלה בהרכבה דקי"ל ילדה שסבכה בזקנה בטלה כדאיתא בפרק משוח מלחמה (דף מג:) ואפילו ילדה בילדה נמי לכי מטו שלש לילדה ראשונה שניה נמי שריא והכי מוכח התם והא דהכא בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה ומשכחת לה נמי בשהרכיב בתוך אילן סרק ואע"פ שאינו רשאי משום כלאים והכי איתא בירושלמי דתני נכרי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן יש בו משום ערלה מאימתי מונין לה משעת נטיעתה:

ואנן לא נהיגינן השתא ערלה בהברכה ובהרכבה:

וכתב הרמב"ן ז"ל דטעמא דמילתא מדאמרינן בפרק משוח מלחמה (שם) גבי הא דאמרינן התם ולא חללו פרט למבריך ומרכיב כלומר שאינו חוזר מעורכי המלחמה ואמרי' התם לאו מי אר"א בן יעקב כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נטע אין ומבריך ומרכיב לא הלכך נמי ונטעתם כמשמעו אבל לא מבריך ומרכיב ומשום הכי הוא שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה לרבי אליעזר בן יעקב משום דלא נהגא בהו ערלה והכי

ודאי מסתברא דאי הוה ס"ל לרבי אליעזר בן יעקב דונטעתם לאו דוקא דאפילו מבריך ומרכיב נמי אמאי לימא גבי עורכי המלחמה נטע דוקא אלא ודאי כדפרישנא וכיון דקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ לא נהגא ערלה בחו"ל בהברכה והרכבה כלל זהו דעת הרמב"ן ז"ל:

ולענין רבעי אינו נוהג בחוצה לארץ אלא בכרם אבל בשאר אילנות לא דהא איכא (ברכות דף לה.) דתני נטע ואיכא דתני כרם וקי"ל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל וכ"כ התוספות וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל וכתב הגאון ר"א משבחא ז"ל דלמאן דתני כרם רבעי ומייתי ליה בגזירה שוה דתבואת הכרם כדאיתא התם אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם אבל בגפן יחידית לא והרמב"ן ז"ל הקשה עליו דהא גבי כלאים נמי לא בעינן כרם שלם דכל שזרע חטה ושעורה וחרצן חייב אלא ודאי לא בא הכתוב אלא להוציא שאר אילנות אבל במין דכרם אפילו גפן יחידית בכלל דהא מאן דמייתי כרם רבעי מהלולים ודאי אפילו בגפן יחידית נוהג רבעי דהא לא כתיב ביה כרם וא"כ ה"ה נמי למאן דנפקא ליה מג"ש דתבואת הכרם דהא לא אשכחן דפליגי במידי ותרוייהו כרם רבעי תנו אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מהלכות מאכלות אסורות שאין רבעי נוהגת בחו"ל כלל ואפילו בכרם אלא אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל ולמד הרב ז"ל דבר זה קל וחומר מסוריא שאף על פי שמעשר ושביעית נוהגין בה מדבריהם אין רבעי נוהג בה וכל שכן בחוצה לארץ וסוגית הירושלמי בפרק ה' ממעשר שני מוכחת כדבריו:

דף ב:

והא דאמרי' ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט. איכא מ"ד דדוקא נטיעה שהקלנו עליה בתחלתה שעלו לה שלשים יום לשנה שלימה ולפיכך מחמירין עליה בסופה להמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן והיינו דאמרינן פירות נטיעה זו דמשמע דוקא זו וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי אבל הר"ז הלוי ז"ל כתב שכך הדין בכל נטיעה ואפילו באותה שלא הקלנו עליה בתחלתה וכי קאמר ופירות נטיעה זו היינו לומר שהנטיעה שהיא גורמת לה איסור ערלה היא מושכתה עד ט"ו בשבט. ופלוגתא היא בירושלמי דגרסי' התם ר' אבא בר ממל קומי ר' זעירא נראין הדברים בשנטען ל' יום לפני ר"ה כלומר הא דקתני אסורין עד חמשה עשר בשבט דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחילת' והיינו בשנטעה שלשים יום לפני ר"ה שעלה לה שלשים יום בשנה שלימה אבל נטען פחות מל' יום לפני ר"ה את חמי שנה שלימה לא עלתה לו ותימר הכין כלומר שיהא נוהג אסורו עד ט"ו בשבט א"ל כן הוא אפילו נטען

פחות מל' יום לפני ר"ה אסור מאי כדון א"ר מונא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן הוא משלים שנתו וה"נ מסתברא משום דהא מילתא בטעמא תליא ולאו משום חומרא בעלמא והיינו טעמא דמילתא דכיון דאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין בתשרי לט"ו בשבט היינו מחמת יניקת מים שלפני ר"ה ומאותה יניקה חנטו פירות הללו ולפיכך הרי הן כאילו חנטו קודם תשרי דחנט' זו משרף שלפני תשרי הוא וכיון דהיינו טעמ' דמילתא ליכא לאפלוגי בין נטעה שלשים יום לפני ר"ה או פחות מכן וכי תימא אי הכי דכולהו נטיעות אסורין עד ט"ו בשבט למאי אמרי' ר"ה של נטיעה תשרי י"ל דנפקא מינה שאם עשו לה ט"ו בשבט ר"ה היינו אומרים שאילו נטעה ל' יום קודם ט"ו בשבט עלתה לו שנה:

ובדין הוא דליבעי שלשים וא' יום. משום דכל זמן שלא נקלטה כמאן דמנחא בביתא דמיא ומש"ה בדין הוא דנבעי יום א' לאחר שנשרשה שיהא חשוב שנה אלא דקא סבר ר"מ יום ל' עולה לכאן ולכאן:

לדברי האומר שלשים. לדברי האומר דבעי' ל' יום לקליטה לענין ערלה:

צריך שלשים ושלשים. ל' לקליטה ול' שיהו חשובין שנה ונימא דעלתה לו שנה משום דלא סבירא לן כר"מ דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה אלא כר' אליעזר דאמר דלחשיבו' שנה בעיא שלשים יום כדאיתא בגמרא:

הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס. דאמר בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר הוא או נקבה היא:

ובהרכבה. דאמרינן שהיא נקלטת בב' שבתות הלכך כיון דקי"ל הכי וקי"ל כר"א דבעי ל' יום לחשיבות שנה נקטינן דאחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב שתי שבתות ול' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה פחות מכן לא עלתה לו שנה:

תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם וכו'. בגמרא יליף להו מקראי:

נולדו אבות. אברהם ויעקב דאילו יצחק בפסח נולד:

נפקדה שרה ורחל וחנה. נגזר עליהן להריון:

בטלה עבודה. ששה חדשים לפני גאולתן פסק השעבוד:

רבי יהושע אומר בניסן נולדו אבות. בגמ' יליף הכי מקראי:

בפסח נולד יצחק. איצטריך למימר הכי דלא תימא כי היכי דאבות דר"א אברהם ויעקב בלחוד ה"נ אבות דרבי יהושע ונ"ל משום דאברהם ויעקב לרבי יהושע לא מוכחינן בגמרא אלא דבניסן נולדו אבות ולא ידעינן באיזה זמן בחדש ומיצחק מוכחינן טפי דבפסח נולד מהדר ואמר בפסח נולד יצחק:

תנא לירקות ולמעשרות ולנדרים. דר"ה דידהו באחד בתשרי:
ולירקות. היינו לענין מעשר ירק שאין תורמין ומעשרין מירק הנלקט קודם ר"ה על ירק הנלקט אחר ר"ה משום דהוי מן החדש על הישן דבירק אזול רבנן בתר לקיטה משום דגזיז ליה כל שעתא והדר צמח ונמצא גדל על מי גשמים של שנת לקיטה ולפיכך כל שהפסיק ר"ה בינתים אין מעשרין מזה על זה:
ולמעשרות. מעשר דגן ותנא מעשר ירק דרבנן ברישא איידי דחביבה ליה והדר תנא מעשר דאורייתא:
בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. שאין אדם נודר אלא באותו לשון שהוא רגיל לדבר ובלשון בני אדם תשרי מקרי ר"ה:
ותנא דידן דלא קתני לנדרים משום דבר"ה דהתחלה מיירי בר"ה דהפסקה כי האי לא קא מיירי וכה"ג משנינן בגמרא בפירקין בענייניו אחריני:

דף ג.

מתני' בארבעה פרקים בשנה העולם נידון. תמהני בשלמא אדם נדון בר"ה מדברי קבלה למדנו דכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה מר"ה נדון מה יהא בסופה וילפי' דתשרי הוא מדכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חק לישראל וכדאיתא בגמרא בפרקין [דף ח:] אלא הני שלשה פרקין אחריני מבעיא לי מנא להו לרבנן ומסתברא לי דילפינן להו מדאמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת ונסכו מים לפני בחג וכדתניא לקמן אלמא בזמנים אלו העולם נידון בדברים הללו ולפיכך צוה הקב"ה להביאן כדי שיתברכו ותו קשיא לי כיון שהאדם נדון בר"ה ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו על תבואותיו ופירותיו ושאר עסקיו כיון שכן הכל נדון בר"ה וניחא לי שג' דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו השנויין במשנתנו וילפי' הכי מדאמרה תורה לצבור שיביאו בזמנים הללו שמרצין עליהן אחד אחד בזמנו אבל בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד וגוזרין עליו חלקו מדברים הללו:
בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. מפרש בגמ':
[**שנאמר היוצר וכו'**. **מפרש בגמ'**] **דה"ק היוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם**. ויש לשאול למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמרי' בגמ' דפסח זמן תבואה הוא ועצרת זמן פירות האילן וחג זמן גשמי שנה אבל אדם למה הוא נדון בר"ה יותר מבשאר ימים

ותירוץ דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא [פסקא כ"ג] בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו דתניא בעשרים וחמשה באלול נברא העולם ולפי זה הא דתניא בגמרא דרבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם על גמר ברייתו קא אמרינן דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלשה כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו' עשאו גולם בז' זרק בו נשמה בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטווה בעשירית סרח באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ואף בשמים יש אות שמזל החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' ולפי זה הא דאמרינן בפרק ראוהו ב"ד (דף כז.) כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כרבי אליעזר על יצירת אדם קאמרינן אבל בכ"ה באלול תחלת בריאת העולם הוא ולכך נהגו בברצלונ"ה וגלילותיה להשכים באשמורות הבוקר בכ"ה באלול ומיהו ה"מ כר"א אתיין דאילו לרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם אין לזה ענין כלל ואע"ג דתניא בגמ' [דף יב.] דחכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע ומדמונין לתקופה כר"י אלמא ס"ל דבניסן נברא העולם איכא למימר דכי מנינן לתקופה כר' יהושע לאו משום דסבירא לן כוותיה במאי דאמר דבניסן נברא העולם אלא לפי שבו התחלת צמיחת האילנות והפירות שכל זה נמשך אחר מהלך החמה התחילו למנות ממנו ומיהו אכתי תמיהא לי דתינח לר"א אבל לר"י דאמר דבניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתה למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו מעשיהם וישובו אל השם ואפשר עוד שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה ובהכי אתי שפיר טפי דנקטינן כרבי יהושע דקי"ל כוותיה לגבי ר"א ועוד דההיא דתניא ולתקופה כר"י אתיא הכא כפשטה דסבירא לן דבניסן נברא העולם והא דאמרי' בפרק ראוהו ב"ד [דף כז.] כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך וגו' כתבתי עליה במקומה בס"ד ולפי זה

אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול ולפיכך נהגו בגירונ"ה וגלילותיה שלא לקום עד ר"ה ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול ויש סמך למנהגן לפי שבו התחילו מ' יום שנתרצה הקב"ה למשה:

גמ' תניא תבואה שאירע בה קרי. כגון ברד ושדפון:

נידונית לשעבר. קודם שנזרעה כלומר בפסח של אשתקד נגזר עליה:

להבא. ביוה"כ זה שעבר עכשיו מקרוב וכן לשון משנה במסכת נדרים:

תרי דיני מתדנא. קודם זריעותה וסמוך לקצירתה:

תניא רבי יהודה אומר וכו' שהפסח זמן תבואה הוא. שהיא נידונית בו:

שתי הלחם. רצוי על פירות האילן שהן מתירין להביא בכורים שאין מביאין בכורים קודם שתי הלחם שהם בכורי קציר חטים א"נ אתיא כמ"ד עץ שאכל אדה"ר חטה היתה:

אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל. וא"ת מנ"ל דבעינן שופר של איל דקאמר למה תוקעין בו י"ל דאין הכי נמי דבשום דוכתא לא תנן הכי אלא מנהגם היה לתקוע בשל איל ומש"ה קאמר למה נהגו לתקוע כן ודכוותיה אמרי' בתעניות [דף טז.] למה מתכסין בשקים ולא נשנית כלל אלא מנהגם היה לעשות כן:

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין. פירוש כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ואמרי' כדי לערבב את השטן פירוש להכניע את היצר כדכתיב (עמוס ג':ו') אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו דשטן היינו יצר הרע וכדריש לקיש דאמר (בב"ב דף טז.) הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצה"ר אבל בספר הערוך כתב דבירושלמי גרסי' כתיב בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כדשמע שטן קול שופר חדא זימנא בהיל ולא בהיל וכד תניין ליה אמר ודאי ההוא שופרא דתקע בשופר גדול ומטא זימניה להתבלע ומרתע ומתערבב ולית פנאי למעבד קטגוריא. ונ"ל שלכך הקדימו תקיעות שמיושב אע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר הברכות שהן עיקר לפי שאילו היו מקדימין אותן אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות שמיושב שאינן אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות שמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותן שעל סדר הברכות והקשו בתוספות והא קא עבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצאו ידי חובתן כשהן יושבין הוה ליה שלא בזמנו ואסיק רבא לקמן בפרק ראוהו ב"ד [דף כח:] לעבור שלא בזמנו בעי כוונה אכתי לא סגי דהכא נמי מתכוין למצוה הוא וקא עבר משום בל תוסיף ותירצו דלא שייך למימר בל תוסיף בעשות המצוה שתי פעמים וברכת כהנים נמי אפילו מברכין כמה פעמים ביום לצבור אין זה משום בל תוסיף אא"כ

מוסיף ברכה משלו כגון אלהי אבותיכם יוסף עליכם וכיוצא בו וכן אם נטל הלולב וחזר ונטל הלולב ביום אחד או אכל מצה וחזר ואכל מצה כמה פעמים ביום אחד אין זה בל תוסיף וכן הניתנים מתנה אחת אם נתן באותה קרן אפילו מאה פעמים ליכא משום בל תוסיף וה"נ אם תקע וחזר ותקע אפילו מאה פעמים באותו יום ואפילו מתכוין למצוה ליכא משום בל תוסיף:

דף ג:

ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה. כתוב בהלכות גדולות לאו דאיקלע בשבת אלא דאיתיליד אונסא:

ואמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. ואפילו עתיד להרשיע לאחר זמן שנאמר באשר הוא שם ומצינו בבראשית רבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתידין בניו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר שנא' (ישעיהו כ"א:י"ד) משא בערב וכתיב לקראת צמא התיו מים שהיו מוציאים לקראת ישראל הגולים כל מיני מאכל מלוחים ונודות נפוחים וכו' כדאיתא התם אמר להם השעה הזאת צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם באשר הוא שם איני דן את האדם אלא לשעתו:

ואמר ר' יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי. ועובר תחתיו שאומרים כלום ראוי הוא זה לעשות לו נס ומתוך כך מזכירין עונותיו:

עיון תפלה. סומך על תפלתו ובוטח שתהא נשמעת והא דאמרינן בפ' גט פשוט (דף קסד:) על ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום וחד מנייהו עיון תפלה ההוא עיון תפלה דהתם לאו כעיון תפלה דהכא דאי הכי היכי קאמר דאין אדם ניצול ממנו בכל יום הרי כמה בני אדם שאין סומכין על תפלתם בכל יום אלא ההוא עיון תפלה דהתם היינו שאינו מעיין בתפלתו ומש"ה קאמר שאין אדם ניצול ממנה דליכא דמכוין כדבעי כדגרסי' בירושלמי דברכות א"ר חייא אנא מיומי לא כוונית חד זמן אתאי למכוינא והרהרית בלבי ואמרי מאן עאל לגבי מלכא קדמיא ארקפתא או ריש גלותא שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא רבי בון בר' חייא אמר אנא מנית דמוסיא אמר רבי מתניא אנא מחזיק טיבותא לראשי כד מטא למודים כרע גרמוי והיינו דאמרינן בפרק כל כתבי הקדש (דף קיח:) תיתי לי דקיימית עיון תפלה והיינו דאמרינן בפרק מפנין (דף קכז.) ששה דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וחד מנייהו עיון תפלה כלומר שמעיין ומכוין בה:

ומוסר דין על חבירו. כמו ישפוט ה' ביני ובינך שאומרים כלום ראוי הוא זה שיענש חבירו על ידו:

שנאמר ויבא אברהם. הוא קבר אותה ואמרינן התם בפרק החובל (דף צג.) דלא אמרן אלא דאית ליה דיינא בארעיה דהוה ליה למיזל קמי דיינא מקמיה דלימא לקודשא בריך הוא אבל ליכא דיינא בארעיה לית לן בה ושרה נמי להכי איענשה משום דהוה לה דיינא והוה לה למיזל קמיה דהיינו בית דינו של שם א"נ הוה לה למימר לאברהם מקמי הכי דאע"ג דליכא דיינא מיבעיא ליה למימר להההוא פלניא מקמי דלישויה להקב"ה דיינא עליה:

ואמר רבי יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם. אלו הן:

צדקה. כדכתיב (משלי י':ב') וצדקה תציל ממות:

צעקה. כדכתיב (תהלים קו) ויצעקו אל ה' בצר להם:

שנוי מעשה. שב מרעתו דכתיב (יונה ד) באנשי נינוה כי שבו מדרכם הרעה וגו':

שנוי השם. משנה שמו וטעמא דמילתא דשנוי השם גורם לו לעשות תשובה שיאמר בלבו איני אותו האיש שהייתי קודם לכן וצריך אני לתקן מעשי:

שינוי מקום. מאברהם שלא זכה לבן עד ששנה מקומו והלך לארץ ישראל ושינוי מקום היינו טעמא לפי שכשאדם גולה ממקומו לבו נכנע ואידך דלא חשיב ליה שינוי מקום אמר לך זכותא דארץ ישראל גרמא ליה:

צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. מדקאמר בינונים משמע דצדיקים דקאמר היינו שזכיותיהם מרובים מעונותיהם ורשעים דקאמר היינו שעונותיהם מרובין מזכיותיהן ואי הכי קשיא טובא דהא כמה צדיקים שזכיותיהם מרובים מעונותיהם נכתבים למיתה וכמה רשעים שעונותיהם מרובים נכתבים לחיים אלא עיקרן של דברים כמו שכתב רבי ישעיה הזקן מטראני ז"ל דצדיקים ורשעים בדין זה קאמר שאותן בני אדם שזוכין בדין מחמת איזה זכות מיקרו הכא צדיקים גמורים שצדיקים גמורים הם בדין זה ואע"פ שעונותיהם מרובין מזכיותיהם כיון שהם זוכין בדין לפי שמדתו של הקב"ה נותנת לשלם שכר בעולם הזה אי זה זכות שעשו וכן נמי צדיקים שזכיותיהן מרובים מעונותיהן כיון שהן מתחייבין בדין ואפילו מפני עבירה קלה שעשו לגבי דין זה רשעים מיקרו וכדכתיב (דברים כ"ה:א') והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע דהיינו צדיק ורשע לאותו דבר ובינונים היינו אותן בני אדם שמשפט שלהם מעוין ושקול מר"ה שהן תלויין ועומדים עד שהן מכריעין עצמם לזכות או לחובה מר"ה עד יוה"כ וכ"כ הרמב"ן ז"ל בשער הגמול דצדיקים ובינונים ורשעים דקאמרינן הכא בדין זה קאמר

ומיהו הא דאמרינן לקמן שלש כתות ליום הדין וכו' הנהו צדיקים ורשעים ובינונים כפי כל מעשיהם קאמר:

תנן התם בקדושין (דף לט:) **מטיבין לו**. בהאי עלמא:

ונוחל את הארץ. חיי עולם הבא:

ת"ר לעולם יראה אדם את עצמו וכו' כאילו כל העולם תלוי בו. שאפשר שכל העולם כולו שקול כמחצה צדיקים וכמחצה רשעים ומעשיו שקולין מחצה על מחצה:

עשה מצוה אחת. נמצאו זכיותיו מרובין ונמצא צדיק ועל ידו הוכרע כל העולם להיות רובן צדיקים:

ונהוי. האי צדיק שמרד באחרונה:

כמחצה עונות וכמחצה זכיות. ולמה אבד את הראשונות:

בתוהה. ומתחרט על הטובה שעשה:

תניא ב"ש אומרים ג' כתות הן ליום הדין. לאחר תחיית המתים והוא שכתוב עליו יום ה' הגדול והנורא:

אחת של צדיקים גמורים. דאית להו רובא זכיות:

ואחת של רשעים גמורים. רובא עונות:

ואחת של בינונים. מחצה על מחצה:

דף ד.

מצפצפין. צועקין ובוכין מיסוריהן שעה אחת ועולין:

מטה כלפי חסד. הואיל ומחצה על מחצה הן מטה את ההכרע לכף זכות ואין יורדין לגיהנם ועליהם נאמרה כל הפרשה כולה:

דלותי ולי יהושיע. כדדרשינן בגמרא אף על פי שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע:

בינונים דקא אמרי בית הלל וכו' ומאי היא קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. והוא הדין לשאר מצות עשה שבגופו שלא קיימן מעולם כגון שלא קרא קריאת שמע ולא בירך על המזון אחריו מעולם וכתב ר"ת ז"ל דדוקא בשנמנע מלהניחם מחמת שהמצוה בזויה בעיניו אבל אם ירא להניחם מחמת שתפילין צריכין גוף נקי והוא ירא שמא לא יוכל להזהר בהן אין זה בכלל פושעי ישראל בגופן ותניא במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפילין ואפשר דטעמא דמלתא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצו' א"נ שהעוסק בתורה א"צ אות שדברי תורה הן עליו לאות:

אבל שעונותיהן מרובין מזכיותיהן וכו'. וא"ת והא ברישא דהך ברייתא משמע דכל היכא דאיכא רובא עונות אף ע"ג דלית בהו עון פושעי ישראל בגופן לית להו תקנתא

כלל דהא תני דרשעים גמורים דהיינו רוב עונות נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם ומשמע דנידונים שם לעולם מדמייתי קרא דכתיב ואלה לדראון עולם י"ל דלעולם לאו דוקא אלא י"ב חדש בלבד ואח"כ עולין כדאמרי' בעדיות משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש אבל הני שעונותיהן מרובין ובכללן עון פושעי ישראל בגופן חמיר דינייהו טפי דלאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת:

אבל המינין. שאומרים שתי רשויות הן:

והמסורות. שמוסרין ממון ישראל לנכרים:

ואפיקורסין. מבזה ת"ח:

ושכפרו בתורה. שאומרים אין תורה מן השמים:

ושפירשו מדרכי צבור. כתב רש"י ז"ל דלא גרסי' ליה דהיינו כל הני דלעיל והך מתניתא בסדר עולם וה"ג לה התם מי שפירשו מדרכי צבור כגון המינין והמסורות. אבל הרב אלפס ז"ל גריס ליה וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות תשובה הפורש מדרכי צבור אע"פ שלא עבר עבירה אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתם ולא מתענה בתעניתם אלא הולך בדרכו כאחד מעמי הארץ וכאילו אינו מהם אין לו חלק לעולם הבא וכתב הר"ז ז"ל דכל ה"מ דוקא שמתו בלא תשובה:

נושא עון ועובר על פשע. בעי בגמרא לב"ה דאמרי ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד רבי אלעזר אמר כובש שנאמר יכבוש עונותינו רבי יוסי ברבי חנינא אמר נושא שנאמר נושא עון ועובר ודרבי יוסי ניחא מדר' אלעזר:

נושא עון ועובר על פשע תנא דבי ר' ישמעאל. ור"א הוא דפריש מעביר ראשון ראשון וכך הוא המדה פירשה הרב אלפסי ז"ל בהלכות וכתב בה עוד פירוש אחרון לגאון והדברים סתומים מה הפרש יש בין שני הפירושין ולא ראיתי לאחד ממפרשי ההלכות שפי' בזה כלום וזהו דעתי כי לפירוש ראשון של רב אלפסי ז"ל שהוא מפרש דכי קאמר תנא דבי ר' ישמעאל וכך הוא המדה קאי אמאי דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והיינו שהקב"ה מוחל ג' עונות ראשונים וכדתניא פ' בתרא דיומא (דף פו:) תניא ר' יוסי בר"י אומר עובר אדם עבירה אחת מוחלין לו פעם ראשונה ושניה מוחלין לו שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו ולפי' זה ע"כ כי אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו ה"ק דאי איכא רובא עונות בר מג' ראשונות הנך ג' ראשונות מיחשב בהדייהו דלא מצינן למימר דכל היכא דאיכא רובא עונות ואפי' בהדי ג' ראשונות דנימא דמתחשבי כולהו דאי הכי מאי איכא בין עונות ראשונים להנך בתראי אי איכא רובא זכיות [אפילו בתראי לא מתחשבא ואי מחצה על

מחצה] הא קי"ל דרב חסד מטה כלפי חסד ואפילו בהנך בתראי ואי איכא רובא עונות הא אמרת דאפילו תלתא קמאי מיחשבי ומאי וכן היא המדה דאמרי' מדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים אלא ודאי כי קאמר רבא [ועון עצמו אינו נמחק] דאי איכא רובא עונות מיחשבי בהדיה היינו אי איכא רובא מג' ואילך אבל לפירוש אחרינא לגאון שפי' שכך היא המדה קאי ארב חסד מטה כלפי חסד כי קאמר ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו ה"ק דאי איכא רובא עונות ואפילו בהדי ג' עונות ראשונים מיחשבי כולהו דלפירושא דגאון ז"ל לא הוזכר כאן קולא בשלש עונות ראשונים כלל והרמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות תשובה תופס דרכו של הרב אלפסי ז"ל:

דף ד:

וכתב הרב אלפסי ז"ל שזו היא מדה ששית משלש עשרה מדות. ונראה מדבריו שאינו מונה ה' ה' שתי מדות וכן פי' רבינו נסים ז"ל דהשם הראשון הוא ספור דברים וה"ק ויקרא ה' י"ג מדות ונמצא חסד זו מדה אחת ולאלפים מדה שנית דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אבל ר"ת ז"ל כתב דשני שמות הראשונים שתי מדות הן כדדרשינן בגמרא אני הוא קודם שיחטא ואני הוא לאחר שיחטא וישוב כלומר שמרחם קודם לכן ולאחר מכן:

אמר רבא כל המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערין אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות אין מעבירין על האוכלין כלומ' שלא יניחם וילך:

מעבירין לו על כל פשעיו. שאין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת:

ומיהו תלמיד חכם דמבזו יתיה כל היכא דלא מפייסי ליה מיבעי ליה למינקט מילתא בליביה משום כבוד תורה דאמרי' ביומא בפ' בראשונה (דף כג.) כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת"ח דכי כתיב לא תקום ולא תטור בממון הוא דכתיב כדאיתא התם ואקשינן מדתניא הנעלבים ואינם עולבין שומעין חרפתן ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ומפרקינן לעולם דנקיט ליה בליביה ומקשי' והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ומפרקי' ההוא דמפייסי ליה ומפייס אלמא כל היכא דלא מפייסי ליה בעי למנקט בליביה והא דאמר בפרק בני העיר (דף כח.) מימי לא עלתה עמי קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוי שרי ומחיל לכל דמצערון ליה משמע אע"ג דלא מפייסי

ליה ההיא דמצערו ליה ולא מבזו ליה א"נ דמבזו ליה בצנעא דליכא בזיון תורה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות ת"ת:

מלמד שנתעטף. כך הראהו הקב"ה למשה במראית הנבואה:

ברית כרותה לי"ג מדות. שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינם חוזרים ריקם:

הנה אנכי כורת ברית. על האמור למעלה:

בינתים. בין ר"ה ליוה"כ:

שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי. גזר דין דעלי דצבור הוא כיון דנפקי רבים מיניה דהא כוליה זרעיה קא לייט:

ור' יצחק אמר יפה צעקה לאדם. דאפילו היכא דלא מקרע גזר דין ממעטת את הפורענות:

ויחיד אימתי. מצוי לו דכתיב בהמצאו:

כבני אימרנא. שמונין אותן למעשר ויוצאין בזה אחר זה בפתח קטן שאין שנים יכולין לצאת כאחד:

כמעלות בית חורון. שהדרך קצר ואין יכולין שנים ליללך זה בצד זה:

מתני' על ששה חדשים שלוחין יוצאין מפני הפסח. הולכין השלוחין עד הפסח חוץ מן השבתות אבל על סיון מפני עצרת לא צריך דבספירת העומר תליא מלתא:

ועל אב מפני התענית. והולכין כל שמונה ימים חוץ מן השבת:

ועל אלול מפני ר"ה. מודיעין מתי קדשו ב"ד אלול ועושין ר"ה ביום ל' באלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"פ שספק בידם שמא יעברוהו ב"ד א"א לדעת על כרחין הולכין אחר רוב השנים ואם לא ידעו מתי מתחיל לא ידעו יום ל' שלו:

ועל תשרי מפני תקנת המועדים. לאחר שקדשו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכים עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעין אותם אם עברו ב"ד את אלול אם לאו כדי שלא יהא לבן נוקפן ביוה"כ ובסוכות:

פסח קטן. פסח שני לטמא וכשהוא בדרך רחוקה בראשון:

ומקשי' בגמ' וליפקו נמי אתמוז ואטבת דאמר רב חנא בר ביזנא אר"ש חסידא מאי דכתיב צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה אלא לאו הכי קאמר בזמן שיש להם שלום יהיה לששון ולשמחה אין שלום צום אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה כלומר שאין העובדי כוכבים תקיפה על ישראל יהיו לששון ולשמחה כלומר שאסורים בהספד ובתענית יש גזירה יש צום אין גזירה ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין. פירוש וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחין עלייהו ומקשי' אי הכי

ט"ב נמי אמר רב פפא שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר ט"ב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר:

ודאמרי' הכא דהני שאר צומות בר מט"ב ברצו תליא מסתברא דאפילו הורגלו להתענות לא אמרינן דשוינהו עלייהו חובה דהא מדאקשי' וליפקו נמי אתמוז ואטבת משמע שהורגלו להתענות בהם ואפ"ה מסקינן דרצו אין מתענין וליכא למימר דכיון דמעיקרא ברצו תליא מלתא אע"ג דהשתא קבלינהו חובה לא חמירי כולי האי דליפקו שלוחים עלייהו דאם איתא דחובה נינהו אמאי לא אלא ודאי כדאמרן ולפי זה האידנא הנך צומות בר מט"ב ברצו תלו אלא שהרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דרצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות קאמרינן שאין ב"ד מטריחים עליהם להתענות ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרם וכ"ש בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו יש גזירה בישראל ואין שלום הלכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים:

דף ה.

וכתב עוד דמדינא כולהו ד' צומות אסורים ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ומפסיקין בהם מבעוד יום כט"ב דלא גרעה [גזירת] נביאים מגזירת [ב"ד] בתעניות אמצעיות ואחרונות דאסירי בכל הני כדאיתא בגמ' במס' תענית [דף יב:] ועוד דכל דתיקון נביאים כעין דאורייתא תקון ועשו ארבעה צומות כיום הכפורים לענוי וכן לגבי צום אסתר אמרו במדרש תהלים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום אפשר לאדם לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעו"י ובתוספתא במסכת תענית תניא כל אלו שאמרו אוכלים ושותים מבעו"י אסורים במלאכה וברחיצה מנין שהיום הולך אחר הלילה שנאמר לך כנוס את כל היהודים אלמא משמע שכל תענית שהוא נקבע על הצבור מפסיקין מבעו"י וה"ה שהוא שוה לשאר חומרי ענוי דט"ב והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דמגילה (דף ה.) רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של ציפורי בי"ז בתמוז ובקש לעקור ט"ב [כלומר שעקר י"ז בתמוז] לפי שאין גזירה ואין שלום היה בימיו ומש"ה רחץ משמע דהא מעיקר דינא אסור ברחיצה למתענין בו וליכא למימר שרחץ והתענה בו דהא אפילו ט"ב בקש לעקור אלא מאי דאמרינן התם ורחץ דמי למאי דאמרינן בשמעתין בגמרא מעשה וגזרו תענית בחנוכה וירד ר"א ורחץ כדי לעקור את התענית משמע דהא למתענין בו אסור ברחיצה והא דלא מדכרינן בגמרא הני חומרי אלא בט"ב בלחוד משום דשארא ברצו תלו:

והאידנא כיון שנהגו להתענות ולא נהגו לחומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות וכיון דהני ברצו תלו הרשות בידן אבל מעיקר תקנה ודאי אסורין בכולן:

גמ' בטלה מגילת תענית. י"ט שקבעו חכמים ע"י נסים שארעו בהם ואסרום בתענית ויש מהם אסורים אף בהספד וכתבום במגילה אחת אלין יומיא דלא להתענאה ודלא למספד בהון וכו' עכשיו שחרב בה"מ בטלו ומותרין בהספד ותענית:

כאן בחנוכה ופורים. כיון דמיפרסם ניסייהו לא בטלי וא"ת כיון דלחנוכה ופורים לא בטלה מגלת תענית היאך מתענים ביום שלפני הפורים והתניא הימים האלה הכתובים במגילת תענית אסורין בין לפניהם בין לאחריהם כלומר שאסור להתענות בהן איכא למימר משום דפורים דברי קבלה ודברי קבלה דמו כדברי תורה והוה ליה כשבתות וי"ט דתניא הן אסורים לפניהם ולאחריהם מותרים לפי שהן דברי תורה ודברי תורה אין צריכין חזוק:

דף ה:

מכריז רבי יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי. שב"ד שולחים לגולה להודיע יום שקידשו ב"ד את החדש וכל מה שהן יכולים לילך עד הפסח הולכים וכן בתשרי עד סוכות חוץ משבתות ויו"ט שלא נתנו לשלוחים לחלל לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין שלוחי תשרי מגיעים שהרי אין יו"ט בינתים לעכבן:

ליעבדו. בפסח:

תרי יומי. ואע"פ שהגידו להם השלוחין יום קביעותו:

גזירה ניסן אטו תשרי. שאם תנהיגם לעשות פסח יום אחד ינהגו כן בתשרי שלא ע"פ השלוחים ופעמים שיטעו:

סליקו להו ארבעה ראשי שנים ראוהו ב"ד:

מתני' כל השופרו' כשרים. אע"ג דמצוה מן המובחר בשל איל כדכתיבנא לעיל אפ"ה כל השופרות כשרים בין של איל בין של יעל:

חוץ משל פרה. מפני שהוא קרן ואינו קרוי שופר וגבי ראש השנה שופר בעינן דכתיב והעברת שופר תרועה ובפרק בתרא [דף לג:] גמרינן ר"ה מיובל:

דף ו.

אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן. מפרשינן בגמ' דרבנן מהדרי ליה לרבי יוסי דכל השופרות איקרי שופר ואיקרי קרן דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי:

וכתבו בתוס' דהאי דלא מפיק נמי של ראם מפני שהוא קרן כדכתיב וקרני ראם קרניו ולא אשכחן דאיקרי שופר היינו משום דלא איצטריך למעוטי אלא אותן שהם חלולים אבל אותן שאינן חלולין כגון של ראם וצבי לא איצטריך ליה למעוטי דפשיטא דלא מיקרי שופר אלא אותן שהם חלולין מלשון שפופרת ותדע לך דהא קדחו בזכרותו נמי אי לאו דמין במינו אינו חוצץ הוה פסלי' ליה כדאיתא לקמן וזכרותו נמי ודאי אי אפקיה לבר וקדחו ותקע בו לא יצא דלאו שופר הוא ואם תאמר דתיש ליתסר דלא איקרי שופר ומיקרי קרן דכתיב (דניאל ח':ה') והצפיר קרן חזות בין עיניו איכא למימר דתיש וכבש חד מינא הוא ובחד שמא מיקרו כדכתיב (דברים י"ד:ד') שה כשבים ושה עזים אי נמי דהתם במראה הנבואה היה מראה לנביא כדי להראותו תקפו של צפיר שלא היה בה נקבות אלא זכרות ולפיכך קראה קרן:

מתני' שופר של ר"ה של יעל פשוט. (פי') [חיה] שקורין אשטיי"ן בו"ק כך פרש"י ז"ל אבל הרב בעל הערוך פירש דיעל היינו כבשה נקבה ומשמע שהזקיקו לומר כן מדתנן בסיפא ובתעניות בשל זכרים כפופים מכלל דרישא דתנן יעל היינו כשבה נקבה ונראין דברי רש"י ז"ל כדמתרגמינן ואקו ודישון ויעלא ורימא וכתיב הרים הגבוהים ליעלים אלמא יעל מין חיה הוא:

פשוט. מפרש טעמא בגמרא דקסברי רבנן דסימנא דפשיטות לתפלה טפי מעלי:

ופיו מצופה זהב. שלא במקום הנחת פה ובשל מקדש קאמרינן:

ושתי חצוצרות מן הצדדין. דשלשה המהלכין בדרך גדול באמצע כדאיתא בפ' אמר להם הממונה (דף לז.) והכא שופר גדול שמצות היום בשופר:

שופר מאריך. לאחר שחצוצרות פוסקין תקיעתן נשמע קול השופר להיכרא בעלמא להודיע שמצות היום בשופר ומיהו במאי דתקע בהדי חצוצרות נפיק דאע"ג דתרי קלי לא משתמעי הכא משום דחביב ליה יהיב דעתיה ושמע:

וסיפא דמתני' הכי איתא ובתעניות בשל זכרים כפופים ופיו מצופה כסף וב' חצוצרות באמצע חצוצרות מאריכות ושופר מקצר שמצות היום בחצוצרות והכי פירושא ובתעניות דאמרינן בתענית (דף טז:) תקעו הכהנים תקעו:

בשל זכרים. אילים כדמתרגמין איל דיכרא:

כפופין. למעבד היכרא בין תענית לר"ה:

ושתי חצוצרות באמצע. שני שופרות היו להן א' מכאן וא' מכאן והן באמצע:

שמצות היום בחצוצרות. דלכנופיא בעלמא נינהו וכל כנופיא בחצוצרות דכתיב (במדבר י':ב') והיו לך למקרא העדה:

גמ' בד"א במקדש. דבעינן שופר וחצוצרות:
אבל בגבולין מקום שיש שופר. כגון ר"ה ויובל:
ומקום שיש חצוצרות. כגון תעניות כך פרש"י ז"ל והקשה הראב"ד ז"ל מדאמרינן בפ"ק דתענית (דף יד.) במה מתריעין בשופרות ותירץ דהכא בתקיעה שבסוף כל ברכה וברכה מאותם שש ברכות שמוסיפין ומאי דאמרינן בפ"ק דתענית שמתריעים בשופר היינו בשעה שמרבים בתפלה ותחנונים והיינו דאיכא מאן דאמר התם דאין מתריעין אלא בפה והכא תנן בהדיא בשל זכרים כפופים אבל הר"ז הלוי ז"ל כתב שראה בתשובת הגאונים ז"ל שנהגו לתקוע בתעניות בשופר וה"נ מוכח בירושלמי דגרסינן התם בשמעתין דהכא קומי רבי יהושע תקעין בתעניתא כלומר בשופר רבי יוסי בעא ויתקעון בחצוצרות כלומר אף בחצוצרות ולא שמע דתניא חצוצרות במקדש ואין חצוצרות בגבולין ולפי זה הא דתנן מקום שיש חצוצרות אין שופר היינו בשעת מלחמה שתוקעין בחצוצרות כדכתיב (במדבר י) והרעותם בחצוצרות אבל בתעניות בגבולין בשופרות מתריעין ולא בחצוצרות והיינו טעמא משום דכיון דאמרינן בשעת מלחמה מתריעין ילפינן מינה לכל צרה וצוקה שלא תבא על הצבור דמתריעין ומיהו כיון דחצוצרות בכנופיא דכולהו ישראל הוא דאשכחן להו כדכתיב (שם) והיו לך למקרא העדה ותעניות בגבולין לאו כנופיא דכולהו ישראל נינהו מתריעין בשופר ולא בחצוצרות וכן נהגו בכל מקום לתקוע בשופר בתעניות:
מתני' שוה היובל לר"ה לתקיעה. דכי היכי דבר"ה אמרי רבנן בפשוטין ה"נ ביובל ואע"ג דתקיעה דיובל לאו לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שלוח עבדים והשמטת מכירת קרקעות אפילו הכי כר"ה בעי למעבדה דגמרינהו בגזירה שוה שביעי שביעי בפרק בתרא:
ולברכות. דבעי למימר תשע ברכות ביוה"כ של יובל:
רבי יהודה אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים [כפופים]. דסבירא ליה לרבי יהודה דכל כמה דכאיף איניש טפי עדיף:
וביובל בשל יעלים. דסבירא ליה לרבי יהודה דביובל פשוט עדיף לסימנא דחרות ובהא לא דיינינן גזירה שוה אלא האי כדיניה והאי כדיניה ואיפסיקא הלכתא בר"ה כרבי יהודה וכדאמר רבי לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופים:
והוי יודע דיעל פשוט וזכרים כפופים לאו דוקא דתנא קמא ורבי יהודה לא פליגי אלא אי כל דכאיף איניש טפי עדיף או כל דפשיט איניש טפי עדיף ולרבנן דאית להו כל מה דפשיט איניש טפי עדיף מה לי יעל פשוט מה לי שאר חיות שקרניהן פשוטין אלא

ודאי לת"ק יעל לאו דוקא ולרבי יהודה נמי בשל זכרים לאו דוקא אלא ה"ה בכל שאר קרני הבהמות הכפופין וכל חד וחד אורחא דמילתא נקט ולדידן דקי"ל כרבי יהודה בעי כפופין:

ומיהו איכא לעיוני אי בעינן כפופין לעכובא או למצוה בלחוד שיש מי שאמר דכי היכי דת"ק דמתני' דלעיל ור' יוסי פליגי לעיכובא דת"ק ס"ל דכל השופרות כשרין חוץ משל פרה כלומר דבשל פרה אפילו בדיעבד פסול ה"נ פליגי בהך מתניתין ת"ק ורבי יהודה דת"ק ס"ל דשופר של ר"ה דוקא פשוט אבל כפופין אפילו בדיעבד פסולין ורבי יהודה ס"ל דכפופין דוקא אבל פשוטין אפילו דיעבד פסולין ולפי זה כיון דאפסיקא הלכתא כרבי יהודה נקטינן דמצות ר"ה בכפופין אבל בפשוטין לא יצא וזהו דעת הרמב"ם ז"ל והוא מוסיף עוד שלא כל הכפופים הוכשרו אלא של זכרים בלבד דהיינו אילים כפשטה דמתניתין שכך כתב בפ"א מהלכות שופר ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש עד כאן ודבריו מתמיהין חדא דהא כתיבנא לעיל דלר' יהודה זכרים כפופין לאו דוקא דה"ה לשאר הכפופין ועוד דכפופין משמע דלא לעכב קאמר אלא למצוה דאי לעכב פליגי היכי מסתיים מתניתין ותני שופר של ראש השנה של יעל פשוט דמשמע דרבי יוסי ות"ק דידיה מודו בה הוה ליה למיתני בלישנא דפלוגתא ולמימר ואחרים אומרים שופר של ר"ה של יעל פשוט ועוד לעכובא מנא לן הא בקרא לא כתוב בה לא כפוף ולא פשוט אלא תעבירו שופר הוא דכתיב וכולהו איקרי שופר ור' יהודה נמי היכי אמר דשל ר"ה לא מכשירים ביובל ושל יובל לא מכשירים בר"ה והא מיובל גמרינן ליה כדאיתא באידך פירקין בגמרא:

אלא ודאי האי פלוגתא לא שייכא כלל בפלוגתייהו דת"ק ורבי יוסי דאינהו פליגי לעכב אבל הני תנאי למצוה הוא דפליגי ותדע לך דלמצוה קאמרינן מדאמר רבי לוי בגמרא מצות שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופין אלמא כולא מילתא למצוה קאמרינן ולא לעכובא הלכך כיון דקי"ל כרבי יהודה נקטינן דשופר של ר"ה מצותו בכפופין:

ונמצינו למדין ג' דינים בשופר בדיעבד כל השופרות כשרין חוץ משל פרה דאפילו דיעבד פסול ואין צריך לומר אותן קרנים שכולן זכרות שהן פסולים דלאו שופר מיקרו אלא קרן ולמצוה בעינן כפופין והיינו דתנן בר"ה תוקעים בשל זכרים ומיהו כל הכפופין כשרים וכמו שכתבנו למעלה אבל למצוה מן המובחר בעינן של איל וכדאמר רבי אבהו לעיל למה תוקעין בשופר של איל וכמו שכתבתי שם בסייעתא דשמיא וליכא למימר בשל זכרים דקאמר רבי יהודה היינו של איל בלבד משום עקידת יצחק בן אברהם דא"ה כי

אמרינן בגמרא מר סבר דהיינו רבי יהודה כל דכאיף איניש טפי עדיף הוה לן למימר רבי יהודה סבר של איל טפי עדיף משום עקידת יצחק בן אברהם אלא ודאי כדאמרן:

ומיהו אע"ג דמסקינן חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורים אבל בטמאין לא דהא אמרי' בפ' במה מדליקין (דף כח.) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר מלאכת שמים הוא דהא אמרי' לעיל כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם בפ' במה מדליקין משמע דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים דהא אמרי' בההיא שמעתא מאי הוי עלה דתחש וכדאיתא התם ולפיכך הדבר צ"ע:

גמ' א"ר לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופים. דס"ל כר' יהודה במאי דאמר דכמה דכאיף איניש טפי עדיף הלכך שופר של ר"ה בכפופים וס"ל כרבנן דאמרי דר"ה ויוה"כ שוו אהדדי הלכך כיון דשופר של ר"ה בכפופין דיוה"כ נמי בכפופין:

דף ו:

מתני' שופר שנסדק ודבקו פסול. פרש"י ז"ל דהוה ליה כשני שופרות ונראה מדבריו שהוא מפרש שנסדק משני צדדיו לגמרי ונחלק לשתי חתיכות ולא נהירא דא"ה היינו דבק שברי שופרות אלא נסדק היינו שנסדק מצד אחד על פני כולו לארכו והיינו טעמא משום דכיון שנסדק כולו אין שם שופר עליו אלא כחתיכת שופר שתקנה ועשאה כעין שופר דמי ומיהו לא מיפסל אלא בנסדק כולו אבל בנסדק קצתו ועדיין מקצתו קיים כשר והא דתניא בברייתא בגמ' דנסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול לאו למימרא דמפליג בלרחבו ולא מפליג בלארכו דלארכו לעולם פסול בין נשתייר בין שלא נשתייר דאדרבה דוק מינה לאידך גיסא דלרחבו הוא דכי לא נשתייר פסול אבל לארכו אפילו לא נשתייר כשר והיינו דתנן סתמא דלגמרי משמע זו היא שיטת הרשב"א ז"ל אבל ה"ר יונתן ז"ל כתב דנסדק לארכו אפילו בכל שהוא פסול לפי שכשהוא תוקע בו מתבקע אע"פ שדבקו ולפי שיטה זו אם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע וכן דעת הראב"ד בדרשא שלו ולכולהו פירושי כי תנן ודבקו פסול כ"ש שלא דבקו ודבקו לרבותא נקטיה לומר שאע"פ שדבקו לעצמו אפ"ה פסול שאין שם שופר עליו אלא כמו שמחבר חתיכת שופר ועשאה שופר דמי:

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול. פי' אם מעכב את התקיעה עכשיו אפי' סתמו במינו פסול דכיון שמעכב את התקיעה נמצא שאינו בטל לגבי השופר והוה ליה קול

שופר ודבר אחר ואם לאו שאינו מעכב את התקיעה עכשיו אע"פ שהיה הנקב מעכב מתחילתו כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר ומיהו דוקא בשסתמו במינו כשר ומתני' ר' נתן היא כמ"ש בגמ' בס"ד ולא מצי' לפרושי שכל שמעכב את התקיעה קודם שנסתם פסול אע"פ שלאחר שנסתם אינו מעכב את התקיעה דהא בפלוגתייהו דר' נתן ורבנן אמרי' בגמרא בלישנא בתרא דרבי יוחנן דכי אמרי' שלא במינו פסול דווקא בשנפחת רובו אבל נשתייר רובו בין לרבי נתן בין לרבנן בין במינו בין שלא במינו כשר דבהא לא פליגי ובודאי נקב גדול כל כך אי אפשר שלא יהיה מעכב את התקיעה מתחילה קודם שנסתם ואי הכי מתני' אמאן תרמייה אלא ודאי אע"פ שמתחילתו היה מעכב כיון שעכשיו אינו מעכב כלו' שהסתימה מהודקת יפה הרי זה כשר לפי שהוא בטל לגבי השופר וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שופר:

ירושלמי ניקב וסתמו רבי אבא בר זימנא בשם רבי זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרים בשופר:

גמ' היה ארוך וקצרו כשר. והוא שנשתייר בו שיעור תקיעה:

העמידו על גלדו. גלד דק:

במקום הנחת פה. עובי השופר לצד פנימי שמניח לשם פיו קרי הנחת פה והצד החיצון מן העובי עצמו [שצפהו זהב לצד חוץ במקום הקצר ותרי גווני בחוץ קתני] קרי שלא במקום הנחת פה דליכא לפרושי שמה שבחוץ לגמרי חוץ לעובי בגב השופר קרי שלא במקום הנחת פה דא"כ היינו צפהו זהב מבחוץ:

מבפנים פסול. שהקול יוצא מן הזהב ולא מן השופר:

אם קול פנימי שמע יצא. פירוש אם קול פנימי לבדו שמע יצא ומיירי כגון שהוא עודף על החיצון שאין כאן אלא קול פנימי אבל אם קול חיצון נמי שמע לא יצא דהוה ליה קול שני שופרות:

לא תימא דהפכיה ככתונא. פירוש לא תימא דכי מיפסיל דוקא היכא דהפכיה ככתונא אבל הא לאו הכי לא מיפסיל דליתא אלא אפי' הרחיב את הקצר וקצר את הרחב מיפסיל וכ"ש היכא דאפכיה ככתונא דמיפסיל והכי איתא בירושלמי גרדו והעמידו על גלדו [כשר] לא אמרו אלא גרדו אבל הפכו לא זה בטל חללו וזה לא בטל חללו ובירושלמי משמע דאפילו לא הרחיב את הקצר וקצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה:

הוסיף עליו כל שהוא פסול. משום דהוו להו ב' שופרות:

רבי נתן אומר במינו כשר. משמע ודאי דכי מכשר רבי נתן במינו דוקא בשאינו מעכב את התקיעה דהא מדשקיל וטרי רבי יוחנן אליביה משמע דכוותיה סבירא ליה דכה"ג דייקינן במסכת שבת ואם איתא דר' נתן במינו מכשיר אפילו כשמעכב את התקיעה היכי מצי סבר לה כוותיה דהא ר' יוחנן הוא דאמר הלכה כסתם משנה ותנן אם מעכב את התקיעה פסול וסתמא קאמר אפילו היכא דסתמו במינו אלא ודאי כדאמרן:

במינו כשר א"ר יוחנן והוא שנשתייר רובו וכו'. הלכך להא לישנא ניקב וסתמו לא מתכשר אלא היכא דאיכא תלתא למעליותא נשתייר רובו וסתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה ומיהו איכא לישנא אחרינא בגמ' דרבי יוחנן קאי אשלא במינו וקאמר דכי אמרינן שלא במינו פסול דוקא בשנפחת רובו מכלל דבמינו אע"פ שנפחת רובו כשר ולהאי לישנא בתרי למעליותא סגי סתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה אע"פ שנפחת רובו א"נ נשתייר רובו ואינו מעכב את התקיעה אע"פ שסתמו שלא במינו ומיהו לעולם בעינן שלא יהא מעכב את התקיעה דמתניתין מלתא פסיקתא קתני דאי מעכב את התקיעה פסול ואילו הוה מתכשר בשום גוונא הוה תני לה:

דף ז.

ולענין הלכה נקטינן כרבי נתן דכיון דשקיל וטרי רבי יוחנן אליביה ובהני תרי לישני בעל הלכות ורב אלפסי ז"ל פסקו כלישנא קמא ולחומרא וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק ראשון מהלכות שופר וכן נהגו לעולם בשל תורה להחמיר באסורי כגון בגיטין וקדושין ושאר אסורין ואע"פ שהוא לישנא קמא אלא שבדיני ממונות ובשל סופרים פסקו כלישנא בתרא וכן פוסקים בכל מקום רבותינו הצרפתים כלישנא דמחמיר בתרי לישני בתרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל אבל הרב רבי יצחק גיאות ז"ל פסק אף הכא כלישנא בתרא ולקולא:

אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר. פירוש דוקא שישתייר שיעור תקיעה לצד הפה הוא דמכשרינן משום דחזינן דכל מה שלמעלה ממנו כאילו נטל משם וכך נראין דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שופר אבל הרב בעל העטור ז"ל הכשיר אפילו לא נשתייר לצד הפה וכן דעת הרב רבי יצחק אבן גיאות ז"ל:

כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. והיינו טפח כדגרסי' בפרק המפלת (דף כו.) תני אושעיא זעירא דמן חברייא חמשה שיעורן טפח שליא ושופר וכו' שליא הא דאמרן שופר דתניא כמה שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן וכי תימא לימא טפח בהדיא י"ל דטעמא אתא לאשמועינן דמשום הכי הוי שיעור טפח כדי שיאחזנו

בידו ויראה לכאן ולכאן דשיעוריה דטפח ד' בגודל ושית בקטנות כדאיתא במנחות [דף מא:] וכשהוא אוחז אותו בד' אצבעות בינוניות מה שנראה ממנו לכאן ולכאן משלים את השיעור ולא כדי שיאחזנו התוקע קאמר דא"כ הכל כפי מה שהוא אדם ואגרופו של בן אבטיח [כלים פי"ז מי"ב] ישנו כראש גדול של כל אדם אלא כדי שיאחזנו אדם בינוני והוא טפח:

קדחו בזכרותו. עצם שבתוך השופר שלא הוציאו אלא נקבו מתחלה ועד סוף:

מתני' התוקע לתוך הבור או לתוך הדות. בור ודות חדא מילתא הוא אלא שהבור בחפירה ודות בבנין:

פיטס. חבית גדולה:

אם כוון לבו יצא. למאן דאמר בגמרא מצות צריכות כוונה האי כוון לבו היינו לצאת ולמ"ד מצות אין צריכות כוונה אם כוון לבו שיהא קול שופר בלבד סגי ושלא יהא סבור דחמור בעלמא הוא:

והקשו בתוס' אפילו כוון לבו [אמאי] יצא והא אמרי' בעירובין פרק כל גגות (דף צב:) צבור בקטנה ושליח צבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן ותירצו דשאני התם דליכא עשרה עם שליח צבור והקשו עוד מדאמרינן בפרק כיצד צולין [דף פה:] מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמר רב (חנן) וכן לתפלה ופליגא דרבי יהושע בן לוי דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ובההיא פלוגתא במאי עסקינן אי לענין צירוף דבפ' כל גגות תיקשי לריב"ל ואנן קי"ל כוותיה כדמוכח בסוטה בפרק ואלו נאמרין (דף לח:) דמייתי מינה ראיה לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת ואי איירי לענין לצאת וכמתני' דהכי תקשי מתני' לרב ותירצו דההיא דפרק כיצד צולין מיירי לענין לענות בכל דבר שבקדושה עם הצבור דלרב מפסקת ואין עונה עמהם משום דכל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה והרי הוא כעומד מבחוץ ולריב"ל אין מחיצה מפסקת והרי הוא כעומד בתוך עשרה שבפנים ועונה עמהם וקי"ל כריב"ל וקשיא להו [לרב] דהא קול מגילה תנן ומגילה בעינן עשרה בין בזמנה בין שלא בזמנה ואפילו לרב דאמר בזמנה ביחיד הא אמרינן התם דחש רב להא דרב אסי דאמר בי' ולאו קושיא היא דהא דבעינן עשרה במגילה היינו משום פרסומי ניסא ובמקום קריאתה הוא דבעינן י' לפרסומי ניסא והא איכא ואע"ג דהאי שמע לה במקום דליכא י' קריאתה מיהא בעשרה הוא וממקום דאיכא (משום) פרסומי ניסא שמע לה ומש"ה יצא ואם לאו לא יצא:

ירושלמי א"ר יוסי ברבי חנינא לא אמרן אלא בעובר אבל בעומד חזקה כוון:

גמ' א"ר הונא ל"ש אלא וכו' אבל אותן העומדים בבור יצאו. דאותן העומדים בבור שומעין הן קול שופר לעולם ומסתברא דכי היכי דמפלגינן בבור הכי נמי מפלגינן בפטס דאותן העומדין בתוך הפטס יצאו אבל הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שופר חלק בבור ודות ובפטס לא חלק אפשר שדעתו מפני שהברתו גדולה אפילו העומדין בתוכו אם קול הברה שמעו לא יצאו:

וגרסי' בגמרא אמר רבא שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא ומוקמינן לה בגמרא בתוקע ועולה לנפשיה כלומר שהוא עצמו תוקע מקצת תקיעה בעודו בבור ובעודו תוקע יצא מן הבור והשלים התקיעה וכי תימא פשיטא דיצא דהא אמרינן דאותן העומדים בבור יצאו הא קמ"ל דלא חיישינן זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מערבב קלא והרב אלפסי ז"ל השמיטה לפי שהוא דבר שאינו מצוי וכתב הרב רבינו האי גאון ז"ל שדברים הללו היו צריכין להן בימי הגזירה והמלכיות שהיו מתייראין מהן מלתקוע בגלוי:

אמר רב יהודה שופר של ע"ז לא יתקע. משום דמאיס:

ואם תקע יצא. דמצות לאו ליהנות נתנו לא נתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צואריהם נתנו:

וכי אמרינן דאם תקע יצא דוקא בע"ז או במשמשי ע"ז של עובד כוכבים דכיון דבבטול סגי ליה לא מכתת שיעוריה אבל בע"ז דישראל אמרי' בסוף פרק כסוי הדם (דף פט:) דלא יצא משום דכיון דאין לה בטלה כתותי מכתת שיעוריה ובשופר בעינן שיעורא כדאיתא לעיל וה"ה דבשל תקרובת ע"ז דעובד כוכבים לא יצא דלית ליה בטלה עולמית דהא איתקש למת אלא ודאי בע"ז דעובד כוכבים א"נ במשמשי ע"ז דעובד כוכבים עסקינן וכגון שנטלו ע"מ שלא לזכות בו דאי נטלו לזכות בו מדאגבהיה קנייה והוה ליה כע"ז דישראל:

דף ז:

אמר רבא המודר הנאה מחבירו וכו' והמודר הנאה משופר מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה. דמצות לאו ליהנות נתנו ואיצטריך לאשמועינן במודר הנאה מחבירו ומודר הנאה משופר דסלקא דעתך אמינא מודר הנאה מחבירו היינו טעמא דשרי לפי שאין דעתו של נודר לדבר מצוה כיון שלא פירש אבל הנודר משופר בפירוש ליתסר קמשמע לן וכתב הר"ז הלוי ז"ל דכי שרי דוקא בתקיעות דר"ה שהן מצוה מן התורה אבל בתעניות לא ולפי דבריו אף בתקיעות דר"ה צריך לדקדק לפי שיש בהן מדרבנן אלא שאין מחוורין

דבריו דמכל מקום מצוה איכא מיהו מסתברא לי דכי אמרינן מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה דוקא כגון שהוא תוקע מאיליו להוציא המודר הנאה אבל כל שאמר לו המודר תקע לי והוציאני אסור דשליחותיה קא עביד ומהני ליה וראיה לדבר מדאמרינן בפרק אין בין המודר (דף לה:) איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הן או שלוחי דשמיא הן למאי נפקא מינה למודר הנאה אי אמרת שלוחי דידן הא קא מהני ליה ואסיר ואמרי' נמי התם אלא מדעתיה דבעל הכרי הא קא מהני ליה דקא עביד שליחותיה אלמא כל היכא דקא עביד שליחותיה אסור אלא ודאי הכא בתוקע מעצמו שלא בשליחותו של מודר עסקינן וכי אמרינן נמי דשרי דוקא במודר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל באומר קונם שופר לתקיעתו עלי אסור לתקוע אפי' תקיעה של מצוה לפי שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות אבל האומר שבועה שלא אשמע קול שופר של מצוה לוקה ושומע קול שופר של מצוה שאין השבועה חלה לבטל המצות אלא בכולל באומר שבועה שלא אשמע קול שופר:

והמודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים. שאין כאן הנאה אלא קיום מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו אבל לא בימות החמה דאיכא הנאת הגוף:

גרסי' בגמרא שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאוהו ואכל מצה יצא כלומר שאם כפאוהו פרסיים ואכל מצה בלילי הפסח שלא לכונת מצוה יוצא ידי חובתו וכתב הרא"ה ז"ל דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל כסבור חול הוא ואכל מצה או כסבור לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא דאם איתא למה לי למינקט כפאוהו פרסיים לנקוט חד מהני גווני אלא ודאי כדאמרן וגרסינן עלה אמר רבה זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל כלומר דכיון שנהנה באכילתו לא מיקרי מתעסק דהא אפילו לענין חטאת אמרינן (בסנהדרין סב:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה אבל הכא כלומר בתוקע לשיר אימא מתעסק בעלמא הוא קמ"ל ואקשי ליה אביי לרבא אלא מעתה כיון דמצות אין צריכות כונה הישן בשמיני בסוכה ילקה משום בל תוסיף ואסקא רבא לשמעתא הכי אלא אימא לצאת לא בעי כונה לעבור כלומר על בל תוסיף בזמנו לא בעי כונה שלא בזמנו בעי כונה ומשום הכי הישן בשמיני בסוכה לא לקי דשלא בזמנו הוא ובתר הכי גרסי' א"ל ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי ואוקימנא בגמרא דרבי זירא כר' יוסי דאמר דדוקא בשליח צבור דדעתיה אכוליה עלמא אמרינן דמסתמא איכא כונת משמיע אבל באיניש אחרינא בעינן עד שיתכוין שומע ומשמיע כך היא הצעה של שמועה בגמרא:

והרב אלפסי ז"ל כתב הא דרבי זירא ושבקה לדרבא דאסקא לשמעתא ואמר דלצאת לא בעי כונה ויש סבורין לומר דלא פליגא דר' זירא אדרבא דלא אמר ר' זירא איכוין ותקע לי למצוה אלא שצריך כונה לשמוע ולהשמיע לשם תקיעת שופר כל דהו אפי' שלא לשם מצוה ולעולם כונת מצוה לא בעינן אבל בעינן כונה לשמוע ולהשמיע ויש שדנין כן מלשון הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו. והר"ז הלוי ז"ל הקשה דודאי מדאוקימנא להא דר' זירא כרבי יוסי דאמר דביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע משמע דר' זירא בעי כונת מצוה כר' יוסי דהא בפרק ערבי פסחים (דף קיד:) משמע דר' יוסי מצות צריכות כונה סבירא ליה ופליגי רבנן עליה הלכך ליתא לא לדר' יוסי ולא לדר' זירא ואף רבינו שלמה ז"ל כן פירש איכוין ותקע לי להוציאני ידי חובתי משמע דסבירא ליה לרב ז"ל דר' זירא פליגא אדרבא:

לפיכך כתב הרמב"ן [ז"ל] בספר המלחמות דאין הכי נמי דר' זירא סבר מצות צריכות כונה גמורה כלומר לצאת וכותיה נקטינן וכי תימא אמאי והא רבא דבתרא הוא סבירא ליה לצאת לא בעי כונה איכא למימר דאפשר דרבא לאו אליביה דנפשיה הוא דקאמר הכי אלא לפרוקי פירכיה דאביי דאמר אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה וקא משני דלא קשיא דאי נמי אמרי' מצות אין צריכות כונה ה"מ לצאת א"נ לעבור בזמנו אבל שלא בזמנו לעבור בעי כונה ואכתי רבא אליבא דנפשיה אפשר דס"ל דמצות צריכות כונה ורבא נמי אע"ג דאמר זאת אומרת התוקע לשיר יצא דילמא זאת אומרת קאמר וליה לא ס"ל אלא דאתא לאשמועינן דלמאן דלא בעי כונה באכילת מצה בתקיעת שופר נמי לא בעי וכיון דמימרייהו דרבה ודרבא לא מכרעו לדידהו מאי סבירא להו למנקט לחומרא כרבי זירא טפי עדיף דסבירא ליה מצות צריכות כונה לצאת וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא אלא שבפרק ו' מהלכות חמץ ומצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא ולא פליגא דידיה אדידיה דסבירא ליה דבתקיעת שופר כיון דחזינן דרבי זירא אמר לשמעיה איכוין ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא חזינן בגמרא מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינן לה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמרא נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הלכך אע"ג דשופר מדחייא דקי"ל צריך כוונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דיצא:

אבל דעת הרבה מן הגאונים דקיימא לן מצות אין צריכות כונה וכן דעת הרשב"א ז"ל [ומ"מ] כתב רבינו שמואל ז"ל דאע"ג דאמרינן מצות אין צריכות כונה הני מילי בסתם אבל במתכוין שלא לצאת אינו יוצא דאי לא תימא הכי תקשי לך הא דאבעיא לן פ"ק

דברכות (דף יב.) היכא דנקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ופרש"י אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה ולא איפשטא ואמאי לא איפשטא נפשוט דיצא דמצות אין צריכות כונה אלא שמע מינה דאע"ג דאין צריכות כונה במתכוין שלא לצאת לא יצא והתם הרי הוא נתכוין שלא לצאת בשכר אלא ביין ולפי זה כתב הרב ז"ל שזה הוא שנהגו להבדיל בבית אע"פ ששמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת לפי שנתכוונו שלא לצאת שם ואני אומר דכיון דבעינן מיהא כוונת משמיע להשמיע מטעמא אחרינא מצוה למעבד הכי משום דהא צריכין למימר בהיה עובר אחורי בהכ"נ דבש"צ עסקינן דדעתיה אכוליה עלמא ובודאי שאין דעתו להשמיע אלא מי שירצה לשמוע אבל להשמיעם כדי להוציאם בעל כרחם לא נתכוין שהרי אינו אלא שלוחם:

כהנים לוים וישראלים. בגמ' מפרש אמאי איצטריך למיתנינהו:

ועבדים משוחררים. אבל כי לא משחררי לא דכל מצוה שאין אשה חייבת בה אין העבד חייב בה:

וטומטום ואנדרוגינוס. שמא זכר הוא:

ומי שחציו עבד וחציו בן חורין. משום צד חירות שבו:

אנדרוגינוס מוציא את מינו. דאנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא ולא שייך למימר ביה דאתי צד נקבות שבו ומפיק צד זכרות דחבריה ונמצא דאשה הוציאה [זכר] דשניהם בריה אחת הן ובריה זו מוציאה בריה כמותה:

טומטום אינו מוציא את את מינו. טומטום אחר כמותו שאם יקרעו שמא ימצא זה [שתקע] נקבה וחברו זכר:

דף ח.

אף לעצמו אינו מוציא. דלא אתי צד עבדות שבו ומפיק צד חירות שבו דהוה ליה כאילו אשה הוציאה זכר:

תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא. שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות וכיון שלא יצא חבירו כמי שלא יצא הוא דמי:

חוץ מברכת הלחם. וה"ה לכל ברכת פירות שהנהנה חייב לברך ולא שייך בהו ערבים זה לזה שאין זה חובת אדם דלא לתהני ולא ליברך:

ברכת הלחם של אכילת מצה. שמברכין לפניה המוציא וברכת היין שמברכין לפני קידוש היום מהו ומיהו בברכת מצה עצמה דהיינו על אכילת מצה ובקידוש עצמו לא

מיבעיא לן דחובה נינהו ומפיק אלא בברכת המוציא וברכת היין הוא דמיבעיא לן שאינן באות אלא לפי שהמברך צריך שיטעום ואי אפשר ליהנות בלא ברכה ואי נמי לא טעים איהו אי אפשר דלא יהיב לחד מינייהו למטעם ובעי ברכה:

מאי כיון דחובה היא. אכילת מצה חובה עליו וכן קדוש היום חובה היא עליו ואי אפשר בלא הנאה והנאה אי אפשר בלא ברכה נמצאת המצוה תלוי' בברכת ההנאה ומפיק או דלמא ברכת ההנאה לאו חובה למצוה אתיא שאף בכל ההנאות היא נוהגת:

לא יפרוס ברכת המוציא. כדאמרינן לעיל שאינו חובה עליהם לא יאכלו ולא יברכו:

סליקו להו ראוהו ב"דמתני' יו"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. לא בירושלים ולא בגבולין ובגמ' מפרש טעמא:

התקין רבן יוחנן בן זכאי. כדי שלא תשתכח תורת שופר ומש"ה אתקין בשופר ולא תקון בלולב משום דאפי' כי ליתא בשבת איתא בשאר יומי אי נמי דמשום דשופר אתי לזכרון [עדיף] טפי מלולב:

אלא ביבנה. שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו וכן בכל מקום שגלתה שם סנהדרין אבל לא בב"ד אחר:

גמ' מ"ט. במדינה לא והא תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה:

גזירה שמא יטלנו וכו'. ובמקדש לא גזרינן דאין איסור דרבנן נוהג במקדש ורבי יוחנן בן זכאי תקן שיהו תוקעין בב"ד משום דהתם נמי ליכא למגזר מידי דאימת ב"ד עליהן:

שמא יעבירנו האי דלא נקט שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר משום דהתם אית ליה הכירא טפי:

והיינו טעמא דשופר וא"ת מאי שנא הני דגזרינן ומאי שנא מילה דשריא בשבת ולא גזרינן שמא יעביר תינוק או אזמל ד' אמות ברה"ר י"ל דהני שאני לפי שהכל טרודין בהם ולא מדכר חד אחבריה מה שא"כ במילה ואע"ג דגזרינן בהזאת טמא מת שחל ז' שלו בערב הפסח שחל להיות בשבת כדאיתא בפסחים פרק אלו דברים (דף סט.) התם היינו טעמא דנהי שאין הכל טרודין בהזאה הרי כולם טרודין בפסחיהם ולא מדכרו ליה:

אמר רב הונא ועם ב"ד הוא דתקעי:

בפני ב"ד. שב"ד משמרין אותם שלא יבאו לידי חילול:

אלא כל זמן שב"ד יושבין. דהיינו עד ו' שעות שב"ד יושבין דתרתי בעינן בפני ב"ד ובזמן ב"ד:

ונראה מהרב אלפסי ז"ל שהביא מימרות הללו בהלכות שהוא סובר דלא בעינן ב"ד סמוך ונראה שהזקיקו לומר כן מדאמרינן בגמ' אמרו לו היינו ת"ק איכא בינייהו בי

דינא דאקראי והכי פירושו דת"ק סבר בכל ב"ד של ג' תוקעין דהיינו בי דינא דאקראי ור' אליעזר סבר דלא תקן רבן יוחנן בן זכאי אלא דומיא דבית המקדש דהיינו בית הועד שיודעין בקביעא דירחא ושם תוקעין בפני ג' שקדשו את החדש דקדוש החדש בשלשה ואמרו לו סברי דנהי דלא בעי' ב"ד של ע"א כיבנה ב"ד קבוע מיהא בעיא של כ"ג וקי"ל כת"ק הלכך בב"ד של ג' נמי תוקעין ולפיכך כתב הריא"ף ז"ל בהלכותיו הא דאמר רב הונא ועם ב"ד ובפני ב"ד ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר שהיו תוקעין בבית דינו בר"ה שחל להיות בשבת. ומיהו משמע דנהי דלא בעינן ב"ד של כ"ג או סמוך ב"ד קבוע מיהא בעינן דהא כתיבנא לעיל דתרתי בעינן בפני ב"ד ובזמן ב"ד וכל ב"ד שאינו קבוע אין לו זמן אבל הר"ם במז"ל כתב בפרק ב' מהלכות שופר ובזמן הזה שחרב בית המקדש כל מקום שיש בו ב"ד קבוע והוא שיהיה סמוך בא"י תוקעין בו בשבת וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל:

מתני' בראשונה היה לולב ניטל במקדש ז' כדכתיב ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ובמקדש היינו לפני השם:

דף ח:

ובמדינה יום אחד. דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון:

שיהא יום הנף כולו אסור. שיהא יום הנפת העומר כולו אסור לאכול מן החדש דמדאורייתא משהאיר מזרח מותר לאכול כדאמרינן במנחות [דף סח.] כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה וכתוב אחד אומר עד יום הביאכם הא כיצד בזמן דאיכא עומר [עומר] מתיר בזמן שאין עומר עצם היום מתיר ואיהו גזר משום דמהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח השתא נמי ניכול ולא ידעי דבזמן דאיכא עומר אין עצם היום מתיר אלא עומר ומש"ה גזרינן דהשתא נמי לא ליכלו מכי האיר מזרח עד הלילה:

סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם. משמע דלא משנינן בהו מידי ועכשיו נהגו לומר בברכת אבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ובקדושת השם ובכן. ובהודאה וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים והרב ר' יצחק אבן גיאות ז"ל כתב דאע"ג דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות נהגו לומר כן לפי שצרכי רבים הם וכן בחנוכה ופורים שאומרים כן יעשה לנו נסים ופלא וכן בעבודה בכל יום רצה בעמך ישראל ובתפלתם שעה וכן נהגו דורות ראשונים ע"כ והרמב"ן ז"ל מצא סמך לדבר במסכת סופרים שכתוב בה כלשון הזה וכשם שחתימתן של ראש השנה ושל

יוה"כ משונה משאר הימים כך תפלתם משונה ואין אומרים זכרנו בג' ראשונות ובג' אחרונות אלא בשני ימים של ר"ה ושל יוה"כ ואף באלו בקושי התירו ואם חל ר"ה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה ע"כ:

ומ"מ הדבר ברור שאם לא אמר אין מחזירין אותו והבו דלא לוסיף עלה והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי לקצת מרבותינו הצרפתים ז"ל שכתבו שאם לא אמר מחזירין אותו:

למה הוא מזכיר. מפרשינן בגמ' דה"ק למה הוא מזכיר עשר לימא תשע דהואיל ואשתנו מלכיות מזכרונות ושופרות לענין תקיעה בדין הוא דלישתנו נמי לפחות מהם:

מתני' אין פוחתין מעשרה מלכיות. מפרשינן בגמ' כנגד עשר הלולים שאמר דוד בספר תהלים א"נ כנגד עשרת הדברות א"נ כנגד עשרה מאמרות שמבראשית ומשמע דעשרה פסוקים דמלכיות ובזכרונות ובשופרות כולהו אהני עשרה אסמכינהו אבל בירושלמי מסמיך כל חד וחד לעניניה י' מלכיות כנגד י' קלוסין שאמר דוד בהללויה הללו אל בקדשו עשרה זכרונות כנגד עשרה וידויין שאמר ישעיה הנביא רחצו הזכו ומה כתיב בתריה למדו היטב דרשו משפט ומה כתיב בתריה לכו נא ונוכחה עשרה שופרות כנגד ז' כבשים ופר ואיל ושעיר:

ר' יוחנן בן נורי אמר אם אמרן ג' ג' יצא מפרשינן בגמ' אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות ומיהו רבי יוחנן בן נורי מודה דלכתחילה עשר בעינן דלא פליג את"ק אלא בדיעבד ואע"ג דבגמרא תניא רבי יוחנן בן נורי אומר הפוחת לא יפחות משבע ההיא ברייתא פלוגתא דמתניתין ולפיכך לא הביאה הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו:

גמ' אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי הלכך הכי נקטינן דלכתחילה בעינן עשר מיהו אם אמר שלש שלש יצא וכתבו הגאונים ז"ל שאם בא להוסיף על עשר מוסיף ואע"ג דלכאורה משמע דמצוה מן המובחר בעשרה כנגד עשרה הלולין א"נ כנגד עשרת הדברות או כנגד עשרה מאמרות דעשרה הוו ולא יותר אפילו הכי מצינו כיוצא בהן (במגילה כא:) אין פוחתין מי' פסוקים בבהכ"נ ואמרינן עלה כנגד מי כנגד עשרה מאמרות ועשרת הדברות ואעפ"כ מוסיפין עליהן כמה שירצו:

כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך. פירוש רב חננאל ס"ל כרבי יוחנן בן נורי דאמר דאם אמרן ג' ג' יצא ומש"ה אמר רב חננאל שאלו אמר כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך וכן כתוב בדברי קדשך וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים יצא כאלו הזכיר ג' פסוקים למלכיות וג' לזכרונות וג' לשופרות והרמב"ם ז"ל

כתב בפ"ג מהל' שופר אפילו שאמר ובתורתך כתוב לאמר ואמר פסוק אחד של תורה והפסיק שוב אינו צריך כלום. ותימה הוא לדבריו ורב חננאל אמר רב דאמר כמאן דלא כרבי יוחנן בן נורי ודלא כת"ק אלא ודאי כמו שפירשנו עיקר. ורש"י ז"ל פירש דרב חננאל אמר רב לאו בפסוקי מלכיות וזכרונות קאי דהנהו בעינן דלימא להו בפירוש אלא מפסוקי המוספין קאמר וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל ובסוף מכילתין בגמרא מוכח דמפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות קאמר וכתבתיו בחדושי וכאן ראיתי לקצר:

פקדונות הרי הן כזכרונות. כגון וה' פקד את שרה ואע"ג דפקדון דיחיד הוא אמרינן בגמרא דכיון דאתו רבים מינה כרבים דמיא:

דף ט.

גרסי' בגמ' זכרון שיש עמו תרועה. פירוש שיש עמו תרועה ואין עמו שופר כגון זכרון תרועה מקרא קדש אומרה עם הזכרונות ואומרה עם השופרות דברי רבי יוסי פירוש דסבירא ליה לרבי יוסי דכל פסוק שנזכר בו תרועה כאילו נזכר בו שופר:

מלכיות שיש עמו תרועה כגון ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו אומרה עם המלכיות ועם השופרות דברי רבי יוסי רבי יהודה אומר אינו אומרה אלא עם המלכיות בלבד פירוש מר כטעמיה ומר כטעמיה וכדפרשינן:

תרועה שאין עמה ולא כלום כגון יום תרועה יהיה לכם אומרה עם השופרות דברי רבי יוסי פירוש משום דסבירא ליה דתרועה הרי היא כשופר רבי יהודה אומר אינו אומרה כל עיקר דלרבי יהודה לא מהניא ליה תרועה כשופר וקיימא לן דרבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ותמהני על הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל שלא כתבוה:

ומיהו דוקא תרועה סתם הא תרועה שנזכר בה חצוצרות אינו אומרה כל עיקר דאנן שופרות בעינן וביובל דמיניה גמרינן שופר תרועה כתיב ואותן שנהגו לומר בסוף השופרות ותקעתם בחצוצרות טעות הוא ואף על גב דכל מקום שיש חצוצרות כו' ובמקדש יש שופר אפ"ה אנן קראי דמזכיר שופר בעינן והא ליכא אלא אומר לא הביט און ביעקב וגו' ואע"פ שאמרו עם המלכיות אומרה עם השופרות ואי נמי יום תרועה יהיה לכם וכן דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל אבל הרא"ה ז"ל כתב דבקרא דותקעתם בחצוצרות סגי דאף על גב דכתיב בה חצוצרות אינה אלא שם תקיעה דעולה משום שופרות ועדיף טפי האי קרא משום דבספרי דרשינן מיניה מלכיות זכרונות ושופרות שופרות מותקעתם זכרונות מדכתיב בסופיה דקרא והיו לכם לזכרון מלכיות דכתיב אני ה' אלהיכם והלכך לדידן דקיימא לן כרבי יוחנן בן נורי דבשלש סגי ואנן אמרינן טפי

טובא ליכא למידק בהאי קרא דותקעתם בחצוצרות כולי האי ואי משום דבעינן שיהא משלים בתורה שפיר מקרי משלים בתורה ההוא קרא דותקעתם בחצוצרות בהדי ההיא דרשא דספרי דדריש מהאי קרא שופרות אלו דבריו ז"ל וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל שהביא פסוק זה דותקעתם בחצוצרות בסדור תפלותיו בסוף ספר אהבה:

מתחיל בתורה ומשלים בנביא. משמע לכאורה דלתנא קמא כתובים באמצע מדקאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא ורבי יוסי נמי לא פליג אלא בהשלמה אבל בהתחלה מודה הוא דמתחיל בתורה והכי נמי משמע בהדיא בתוספתא כדברי רבי יוסי מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה ומשמע הוא דמודה לתנא קמא דכתובים באמצע דבהא לא פליג וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל שכך היא מסורה בידם והרמב"ן ז"ל הביא ראיה לדבר מדתניא במסכת סופרים בפרק י"ח גבי ט"ב אומרים עשרה משל ירמיה עד כי אתה עשית את כל אלה ושני מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך ועד על נהרות בבל ואף על פי שבכל מקום דברי קדושה מקדימין לדברי קבלה בזה מקדימין דברי קבלה לדברי קדושה שמע מינה שבכל מקום מקדימין דברי קדושה כמסורת רבותינו הגאונים ז"ל ואפשר דטעמא משום מעלין בקדש ואין מורידין והלכך מתחיל בתורה דהתחלה מעליא היא ואחר כך כתובים דליכא לעלויי אתורה וקודמין כתובים לנביאים כדי שיהא אחר כך מעלין בקדש:

ותיקין היו משלימין אותה בתורה. הלכך אע"ג דסתם תניא דלא כרבי יוסי נקטינן כוותיה דמעשה רב הלכך מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה דר' יוסי מודה בהתחלה וכדפרישית לעיל והיינו דמקשינן אלא מלכיות תלתא הוא דהויין כלומר דכיון דלר' יוסי מצוה מן המובחר להתחיל בשל תורה ולסיים בשל תורה ארבע פסוקים בעינן במלכיות של תורה ולא אשכחן אלא תלתא ומפרקינן דלר' יוסי איכא מלכיות אחריני בר מהני:

וכתב רבינו האי ז"ל נהיגי למימר מלכיות של תורה כסדרן בתורה ה' ימלוך לעולם ועד לא הביט און ויהי בישורון ואע"ג דהכא אמרינן מלכיות תלתא הוא דהויין לא הביט און ויהי בישורון ה' ימלוך לא קפיד לאדכורינהו כסדרן דפשיטא דכסדרן אמרינן להו:

מתני' העובר לפני התיבה וכו' השני מתקיע. המתפלל תפלת המוספין מתקיע ומנהגם היה ששליח צבור המתפלל ביוצר אינו מתפלל במוסף אלא שליח צבור אחר והיינו דקתני השני מתקיע ובגמרא פרכינן וניעבד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות ומשני בשעת הגזירה שנו מפורש בירושלמי רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו בראשונה והיו שונאין סבורין שמא עליהם הם הולכים עמדו עליהם והרגום מן גו דאינון חמיין לון קריין שמע ומצלו וקרון באורייתא ומצלו

ותוקעין אינון אמרין בנימוסיהון אינון עסקין וא"ת למה לי טעמא דשעת הגזירה תיפוק לי דתקיעות על סדר ברכות נינהו ובתפלת המוספין הוא דאיכא תשע לפי שמזכירין בהם מלכיות זכרונות ושופרות אבל בשחרית ליכא אלא ז' ברכות ומש"ה לא תקעינן בה לפיכך אמרו דמהא משמע שכל תפלות היום ט' וכן דעת הרב בעל המאור ז"ל דמעיקרא דדינא אין בר"ה ז' ברכות אלא תשע הן לעולם בין בערבית בין בשחרית בין במוסף בין במנחה וכדאמרינן בפרק תפלת השחר (דף כט.) הני י"ח כנגד מי הני ז' דשבתא כנגד מי הני ט' דר"ה כנגד מי ומהא משמע דכשם שאין לחלק בי"ח של חול ובשבע של שבת כן אין לחלק בתשע ברכות של ר"ה ומנהגן של ישראל אינו כן שאין מתפללין תשע בראש השנה אלא בתפלת המוספין וכך הוא מפורש בירושלמי בפרק קמא דשבועות דגרסינן התם רבי יעקב בשם רבי יוסי העובר לפני התיבה ביום טוב של ר"ה בשחרית בית שמאי אומרים שמונה ובית הלל אומרים שבע במוסף בית שמאי אומרים עשר ובית הלל אומרים תשע פירוש ביו"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת קאמר דס"ל לבית שמאי דשבת ויום טוב כל אחד קובע ברכה לעצמו ואינו כוללן לשניהם בברכה אחת ובית הלל סברי שאינו מברך אלא ברכה אחת לשניהן ובכה"ג נמי מייתינן להא ברייתא בעירובין בסוף פרק בכל מערבין (דף מ.) ומש"ה בשחרית ב"ש אומרים שמונה וב"ה אומרים שבע ובמוסף ב"ש אומרים עשר וב"ה אומרים ט' ומ"מ הרי אתה למד מכאן מפורש שאינו מתפלל ט' אלא בתפלת המוספים של ר"ה אבל לא בשאר תפלות היום וכ"ת א"כ מאי שיילינן הכא מאי שנא דהשני מתקיע איכא למימר דהכי קאמרי' אמאי לא תקון רבנן ט' בשחרית כי היכי דנתקע בשחרית משום זריזין מקדימין למצות:

וכתב רבינו האי גאון ז"ל דמדקתני השני מתקיע ולא קתני תוקע ש"מ שאין ש"ץ תוקע אלא מצוה לאחר לתקוע שמא ישתבש בדעתו בשביל התקיעות ולא ידע לחזור לתפלתו דומיא דמאי דאמרינן בפרק אין עומדין (דף לד.) העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי וה"נ דכוותה. הא דקתני ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל ולא קתני קורא את ההלל היינו טעמא לפי שהוא מקרא לצבור וכדאמרינן הוא אומר הללויה והם אומרים הללויה:

גמ' מכלל דבר"ה לא אמרי' הלל. יש מן הגאונים ז"ל שכתבו דכיון שאין הלל בר"ה אם חל להיות בשבת אומרים בו צדקתך דכלל מסור בידם דכל יום שיש בו הלל אין אומרים בו צדקתך לפי שאומר אותו על צדוק הדין של משה וזה כיון שאין בו הלל שפיר דמי למימריה וגאונים אחרים חולקים ואומרים דר"ה נמי ר"ח הוא וכיון דבשאר

ראשי חדשים לא אמרינן צדקתך אף בר"ה נמי לא אמרינן ליה וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך בראש השנה ויום הכפורים שחל להיות בשבת ולא אבינו מלכנו ומנהגנו עכשיו שלא לאמרו בראש השנה שחל להיות בשבת אבל אומר אותו ביום הכפורים שחל להיות בשבת ואפשר דטעמא משום דכיון דבר"ה איכא שמחה באכילה ושתיה כשאר ימים טובים לא אמרינן ביה צדקתך אבל ביוה"כ כיון שהוא יום ענוי אומרים אותו וא"מ נמי כיון שהוא שאלת צרכים בשבת לא התירו לאמרו אלא ביוה"כ (שחל להיות בשבת) שהוא שעת גמר דין שאם לא עכשיו אימתי:

דף ט:

מתני' שופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל. אם נפלה עליו מפולת שהוא טלטול מדרבנן:

ואין מעבירים עליו את התחום. לילך חוץ לתחום לשמוע קול שופר אם לא עירב עירובי תחומין:

ולא עולין באילן אם היה שופר שם דאיכא למיגזר שמא יתלוש:

ולא רוכבין על גבי בהמה. אם אינו יכול להלך ברגליו דאיכא למיגזר שמא יחתוך זמורה:

לא שטין על פני המים. שמא יעשה כלי של שייטין:

ואין חותכין אותו. אם בא לתקנו:

לא בדבר שהוא משום שבות. כלומר שאין בחתיכתו אלא איסור דרבנן ומפרשינן בגמ' דהיינו סכינא שאין דרך לחתוך בו שופרות והיינו טעמא לפי שכל מלאכה שהיא נעשית בכלי שאין דרכו לעשות בו אותה מלאכה לא הויא מלאכה מדאורייתא וכדאמרי' בסוף כירה [דף מו:] גבי גרירת מטה כסא וספסל כל היכא דכי קא מכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי לכתחלה כלומר גרירת כסא וספסל אפי' במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא דאורייתא וכן אמרי' בפ' כלל גדול (דף עג:) דחופר תולדה דדש הוא וחייב ה"מ במרא וכיוצא בו אבל במטה וכסא וספסל לא:

ומשום לא תעשה. היינו מגלא שדרכן לחתוך בו בחול והויא מלאכה דאורייי' וזו ואין צ"ל זו קתני:

ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע. אף על גב דתקיעת שופר אסורה מדבריהם:

והמתעסק לא יצא. מוכח בגמ' דאפי' למ"ד תוקע לשיר יצא מתעסק לא יצא וטעמא דמילתא משום דתוקע לשיר מתכוין מיהת לעשות תקיעה כהלכתה מה שאין כן במתעסק עוד י"ל דתוקע לשיר כיון שאינו מכוין לשום מצוה יצא למ"ד מצות אין צריכות

כוונה אבל במתעסק כיון שכבר הוא מכוין למצוה דהיינו לחנך את התינוקות אותה כוונה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול דומיא דמאי דאסיקנא בשמעתא קמייתא דזבחים [דף ג.] דבת מינה מחריב דלאו בת מינה לא מחריב לה:

גמ' מ"ט וכו' עשה ולא תעשה הוא. פי' וחכמים עשו חזוק לדבריהם הכא כשל תורה דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא אף שבות דדבריהם לא ידחה ודקא יהבינן טעמא משום דהוה ליה יו"ט עשה ולא תעשה קושטא דמלתא קאמר ומיהו לא צריכינן להכי דאפי' הוי יו"ט לא תעשה גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה:

משום שבות סכינא:

משום לא תעשה מגלא. כמו שפירשנו במשנתנו:

אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן. ולא אמרינן דקא מתקן מנא:

גרסי' בגמ' אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין כלומר דוקא תינוקות הוא דאין מעכבין כדי לחנכן במצות הא נשים מעכבין וכיון שהן פטורות דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כי תקעי עברי אשבות דתקיעה והא תניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות אמר אביי לא קשיא הא רבי יהודה הא רבי יוסי ורבי שמעון דתניא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וגו' בני ישראל סומכין ולא בנות ישראל סומכות פי' דכתיב בהאי ענינא וסמך ידו רבי יוסי ור' שמעון אומרים נשים סומכות רשות דאע"ג דפטרינהו קרא אי סמכי ליכא אסורא משום משתמש בקדשים וה"ה לכל מ"ע שהזמן גרמא:

ולענין הלכה נקטינן כרבי יוסי ורבי שמעון דרבי יוסי נמוקו עמו ואע"ג דסתם מתניתין מוכח דאין נשים סומכות מדקתני אין מעכבין את התינוקות מלתקוע משמע הא נשים מעכבין אפ"ה כיון דאמרינן בפ' בתרא דעירובין (דף צו.) דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בידה חכמים ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בידה חכמים ואוקימנא לה התם כמ"ד נשים סומכות רשות נקטינן הכי דמעשה רב הלכך אם רצו נשים לעשות כל מ"ע שהזמן גרמא הרשות בידן ולא חיישינן לבל תוסיף ולא לשבות דתקיעה:

ולענין ברכה. כלומר אם מברכות במצות הללו אם לאו כתב ר"ת ז"ל דאם רצו מברכות וליכא משום ברכה לבטלה והביא ראיה מדאמרינן התם בפרק החובל (דף פז.) ובפ"ק דקידושין (דף לא.) אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מכל מצות עבידנא יומא טבא לרבנן דאנא לא מפקידנא ועבידנא

אלמא סומא לר' יהודה אע"ג דפטור אם רצה עושה ומברך דאי לא במאי יכול לעביד רב יוסף יומא טבא לרבנן שהרי היה מפסיד שכר הברכות ואמרי' האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דברכות אלא ודאי מי שהוא פטור מן המצות אם רצה לעשותן ולברך הרשות בידו וא"ת כיון שהוא פטור היכי מברך הויא לה ברכה שאינה צריכה ואמרי' בפרק אין עומדין (דף לג.) כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא י"ל דברכה שאינה צריכה מדרבנן הוא ובכה"ג לא אמור וראיה לדבר מדאמרינן בפרק מי שמתו (דף כא.) ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר משום דס"ל התם דאמת ויציב דאורייתא ואם איתא דברכה שאינה צריכה עובר עליה מן התורה נהי דאמת ויציב מן התורה היאך חוזר ואומר מספק והרי אם כבר אמר כשחוזר ואומר אותו הא קא עביד איסורא דאורייתא [בידים] ומוטב שלא לאמרו שאפילו שלא אמרו ממילא הוא דעבר אדאורייתא ושב ואל תעשה שאני אלא שמע מינה שאיסור ברכה שאינה צריכה מדרבנן הוא ומוציא שם שמים לבטלה דנפקא לן בפרק קמא דתמורה [דף ד.] מדכתיב את ה' אלהיך תירא הני מילי בלא ברכה אבל בברכה לא מתסר אלא מדרבנן ודוקא בברכה שאינה צריכה כלל אבל בברכת המצות למי שהוא פטור מהן לא הלכך אם רצו נשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא הרשות בידן אלו דברי ר"ת ז"ל ואיכא דדחו דסומא לר' יהודה נהי דפטור מן המצות ה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן חיובי מחייב ומש"ה הוה מצי רב יוסף לברוכי אבל נשים דאפילו מדרבנן פטורות לא:

ומ"מ אע"פ שאפשר לומר כן כיון שהורה ר"ת ז"ל נקטינן כוותיה דהא נוטלות עליהן שכר מדאמר ר' יוסי ברבי חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה דמדקאמר גדול אלמא למי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מצוה הן דמברכות ולא נימא הואיל ולא נצטוו היאך יאמרו וצונו [וכדפרכינן] גבי נר חנוכה בפרק במה מדליקין (דף כג.) היכן צונו דלא קשיא דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר יאמרו וצונו:

אמר רבי אלעזר ואפי' בשבת. פירוש שאפי' בשבת מותר להתעסק עמהם כדי שילמדו ומיהו דוקא ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אבל בשבת אחרת לא והכי איתא בירושלמי אמר רבי אלעזר מתני' בגדול ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ותני כאן מלמדין לתקוע פירוש בגדול קטן שהגיע לחנוך:

והנ"מ בקטן שהגיע לחנוך. דכיון שהגיע לחנוך מתעסקין עמו כדי שילמוד אפילו בשבת:

אבל קטן שלא הגיע לחנוך ביו"ט אין בשבת לא. דבשבת אין מתעסקין עמו ולא עוד אלא שאם בא לתקוע מעכבין עליו והכי מוכח בגמ' וכ"ת אמאי מעכבין דהא קי"ל (יבמות קיד.) דקטן אוכל נבלות [אין] ב"ד מצווין להפרישו י"ל דה"מ במילתא דלא מיפרסמא ולא נפיק מינה חורבא אבל במילתא דמפרסמא כי הא שהקרן נשמע לרבים מעכבין דלמא נפיק מינה חורבא לתקוע בשבת שלא כראוי כלומר שלא בפני ב"ד וכתב הרב אלפסי ז"ל ואיכא דאמרי איפכא כלומר דמחמרי טפי בקטן שהגיע לחינוך וקא סברי דכי אמר ר"א ואפילו בשבת דוקא בקטן שלא הגיע לחנוך והירושלמי שכתבתי למעלה תשובה עליהם אלא כדברי הרב אלפסי ז"ל עיקר:

וכתב רבינו אפרים ז"ל שעכשיו אסור לתקוע לכל קטן בשבת כלל ואפילו בשבת של ר"ה שלא נאמרו דברים הללו אלא בזמן שהיתה תקיעת שופר דוחה את השבת וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל וכן מוכח בירושלמי ואע"פ שהרב אלפסי ז"ל כתבה בהלכותיו אפשר לטעמיה אזיל שהוא סובר שאפילו בזמן הזה תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד קבוע וכמו שכתבתי למעלה אבל הרמב"ן ז"ל כתב שכיון שהגאונים כולם כתבוה בחבוריהם מדבריהם יש ללמוד שהם סבורים שלא ביבנה בלבד נאמרה זאת התקנה אלא בכל יום ראשון של ר"ה שחל להיות בשבת בכל מקום לפי שאין בלמוד גזירה דרבה ואין בו אלא איסור שבות דתקיעה עצמה וכיון שהיא למצוה מותרת שהן צריכין להתלמד כדי לתקוע למחר ולחנכם במצות:

מתני' סדר תקיעות שלש. אחת למלכיות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות:

של שלש שלש. תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת:

כשלש יבבות. שלש קולות בעלמא כל שהן ורבינו חננאל ז"ל גורס שיעור תרועה שלש יבבות ובגמרא נמי גריס שיעור תקיעה שלשה שברים ולא גריס כשלש דהא תרועה עצמה לתנא דידן שלש יבבות ולתנא דברייתא שלשה שברים והיכי שייך למתני כשלשה אלא שאפשר שלפי שעיקר שברים ויבבות בפיו קאמר דשעור תרועה כשלשה יבבות או כשלש שברים שאדם מיילל או מגנח בפיו:

דף י.

גמ' תנא דידן חשיב תקיעות דכולהו בבי כתרועות דכולהו בבי. יש מי שפירש התקיעות דכולהו בבי דהיינו שש תקיעות כשלש תרועות ותנא ברא קא חשיב חד בבא שהן שתים וקאמר שהן כתרועה ולפי זה שיעור תקיעה כחצי תרועה וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שופר ולא נהירא דהא והעברת כתיב דמיניה ילפינן פשוטה לפניה ופשוטה

לאחריה ולשון העברה קול ארוך משמע ושלש יבבות אמרי' בירושלמי דהיינו שלש טרימוטין דהיינו ג' קולות קטנים ביותר ופלגא דידהו דהיינו טרימוט וחצי זוטר שיעוריה טפי ובכי האי גוונא לא מיקרי העברה לפיכך נראה דהכי קאמר תנא דידן קא חשיב תקיעות ראשונות דכולהו בבי דשיעור תקיעה אחת כתרועה אחת ושיעור דתקיעות אחרונות לא איצטריך ליה למתני דפשיטא ליה דשיעור של אחרונות כשל ראשונות ותנא ברא חשיב חד בבא כלומר דשיעור תקיעה ראשונה דחד בבא כשיעור תרועה וממילא תקיעה אחרונה נמי שיעורה כבראשונה הילכך נקטינן דשיעור תקיעה כתרועה:

אמר אביי בהא ודאי פליגי. כי אע"פ דשיעור תקיעה מצינא לשנויי דלא פליגי בשיעור תרועה ודאי פליגי דתנא דמתני' סבר יילולי הוא כלומר אדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה ותנא דברייתא סבר גנוחי הוא כאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהן וכיון דבשיעור תרועה פליגי אע"ג דאמרי' דתנא דידן קא חשיב תקיעות דכולהו בבי ותנא ברא קחשיב דחד בבא אפ"ה בשיעור תקיעה נמי פליגי דשיעור תקיעה בשיעור תרועה תליא דהכי קים להו דשיעור תקיעה כתרועה וקרא נמי אקשינהו דכתיב והעברת דהיינו פשוטה וסמיך ליה שופר תרועה הלכך לתנא דידן דסבירא ליה שיעור תרועה כג' [יבבות] שיעור תקיעה נמי כג' [יבבות] וכי קתני שיעור תקיעות כשלש תרועות קא חשיב תקיעות דכולהו בבי לתנא ברא דס"ל שיעור תרועה ג' שברים שיעור תקיעה נמי ג' שברים וכי קתני שיעור תקיעה כתרועה כתרועה דידיה קאמר וכדתניא בברייתא בגמרא שיעור תקיעה כתרועה שיעור תרועה כג' שברים:

ולפי שיטה זו אמרו הגאונים ז"ל שצריך להאריך בתקיעות דתשר"ת כדי שיעור ג' שברים ותרועה דהא תרועה אחת הן שמפני ספק תרועה התקין רבי אבהו ובשל תש"ת אינו צריך להאריך אלא כדי שיעור שלשה שברים ובשל תר"ת כדי שיעור שלש יבבות:

אבל הראב"ד ז"ל פירש דהכי קאמר בהא ודאי פליגי דמר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי ייליל והלכך תו לא אצטריכינן לפרושי מתניתין דתקיעות דכולהו בבי קא חשיב ולאפוקי מפשטיה אלא שזה גורם לשנות בלשונותם דתנא דמתניתין סבירא ליה דתרועה דאורייתא יבבות נינהו דהיינו יילולי שהם שלשה קולות קטנים ומש"ה קתני דשיעור תקיעה כשלש תרועות שהם תשע טרימוטי ותנא דברייתא סבר גנוחי גנח והיינו שברים גדולים ויש בכל שבר ושבר כדי ג' יבבות והוי נמי שיעור תקיעה לדידיה תשע טרימוטי ובשיעורא דתקיעה לא פליגא כלל אבל בשיעור תרועה עצמה הוא דפליגי:

נמצא עכשיו לפי שיטה זו שאין תקיעה תלויה בתרועה כלל דהא לתנא דמתניתין שיעור תרועה שלש יבבות ושיעור תקיעה ט' יבבות אלא חכמים נתנו שיעור לתקיעה ט'

טרימוטי דכי האי שיעור משמע להו לישנא דוהעברת ולפי זה אין לשנות בין תקיעות של תשר"ת ותש"ת ותר"ת כלל דתקיעה יש לה שיעור בפני עצמה ואינה תלויה בתרועה ויש לחוש ולהחמיר כדברי הגאונים ז"ל:

ת"ר מנין שבשופר. דבר"ה לא כתיב שופר:

שאין ת"ל בחדש השביעי. דהא כתב לן בכמה דוכתין דיוה"כ בחדש השביעי והכא ביוה"כ כתיב:

והעברת שופר תרועה. משמע העברת קול אחד וביוה"כ תעבירו שופר הרי העברה תחילה וסוף ותרועה כתיבה בינתיים:

ומנין שלש של שלש שלש. ומנין דפשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימני:

ת"ל והעברת שופר תרועה. הרי כאן ג' תרועות וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כדילפינן לעיל:

ומניין ליתן את האמור וכו'. ולפי שהג' תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמר בר"ה והאחד ביובל מנין ליתן את האמור בר"ה ביובל ואת האמור ביובל ליתן בר"ה שיהיו כאן שלש וכאן שלש:

שביעי שביעי לג"ש. נאמר בר"ה בחדש השביעי ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי ובגמרא פרכינן מעיקרא מייתי ליה תנא בהיקשא ולבסוף מייתי ליה בג"ש ומשני הכי קאמר אי לאו ג"ש הוה מייתי ליה בהקישא השתא דאתי בג"ש היקשא לא צריך:

אתקין רבי אבהו בקסרי וכו'. נשאל לרב האיי גאון ז"ל וכי עד שבא רבי אבהו לא היו ישראל יוצאין ידי תקיעת שופר ובל' הזה השיב אל תחשבו בלבבכם כי בימי רבי אבהו נפל ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות הן אחת אומרת תרועה ג' יבבות ואחת אומרת תרועה שלשה שברים והא אמרינן בהדיא אמר אביי בהא ודאי פליגי וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועה יבבות כבדות שהן שברים ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן שברים כבדים תרועות הן יבבות קלות תרועות הן והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה שהרי התנאין כמו שאמרנו למעלה הללו שונין שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה שלשה שברים אלו משנתם כמנהגם ואלו משנתם כמנהגם וקאמר אביי בהא פליגי ולאו פלוגתא היא ולא היו מטעים אלו את אלו אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה קתני וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא

וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהן דבר שההדיוטות רואין אותו כחלוקה:

דף י:

מתקיף לה רב עוירא ודלמא גנוחי הוא. ואין לך לעשות תרועות יבבות וקא מפסקא תרועה בין שברים לפשוטה של אחריה:

ודלמא ילולי הוא. ואין לנו לעשות שברים וקא מפסקי שברים דתשר"ת דרבי אבהו בין פשוטה שלפניה ותרועה וא"ת וכי מפסקי מאי הוי והא תניא בסמוך שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ואפי' לרבי אבהו דאמר בגמ' לא יצא ה"מ כששהה לגמור את כולה אבל הכא לא שהה תירצו בשם ר"ת ז"ל דהכי פרכינן דכיון דרבי אבהו חייש לכולהו ומכניף לכולהו מנהגי וכדברי רבינו האי גאון ז"ל וכמו שכתבתי למעלה הוה ליה למיחש נמי לר' יהודה דאמר אין בין תקיעה ותרועה ולא כלום כדאיתא פרק החליל (דף נג:) ועוד דלרבנן נמי נהי דשמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא בדיעבד אבל לכתחילה ודאי משמע שאינו רשאי להפסיק אבל הרמב"ן ז"ל כתב דלרבנן נמי אי מפסקי שברים או יבבות בין תקיעה לתרועה לא יצא דנהי דאם הפסיק ביניהם יצא אפ"ה אם תקע ביניהם לא יצא דאנן פשוטה לפניה ולאחריה בעינן וליכא דהא תקע ביניהן תקיעה אחרת לשם מצוה והביא ראיה לדבריו מדתניא בתוספתא תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת כלומר תקיעה אחרונה בלבד אבל הרשב"א ז"ל כתב שמצא גירסא בההיא תוספתא וכך היא תקע והריע ותקע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת והכי פירושה שלאחר שתקע בראשונה לתשר"ת הראשון חזר והריע וחשב שתעלה לו אותה תקיעה משום פשוטה שלאחר תשר"ת הראשון ומשום פשוטה שלפני תשר"ת הב' ומש"ה קאמר שאין בידו אלא אחת דהיינו פשוטה שלאחר תשר"ת הראשון דאנן פשוטה לכל חד וחד בעינן כדקתני שלש של שלש שלש הלכך אין תקיעה זו עולה לשתים ומ"מ יש לחוש ולהחמיר כדברי הרמב"ן ז"ל ומסתברא שאם בא לרבות בשברים ולעשות מהן ארבעה או חמשה או יותר עושה ואינו נמנע שהרי שברים לתנא דברייתא כיבבות לתנא דידן ותנן שיעור תרועה כשלש יבבות והמנהג הפשוט שמוסיפין ביבבות ועושין מהן אפילו כמה וה"נ בשברים וכן כתב הרב רבי יצחק אבן גיאת בשם הגאונים ז"ל ומ"מ צריך להזהר לעשות השברים כולן והיבבות כולן בנשימה אחת דשברים ויבבות לדידן ודאי מצוה אחת נינהו כתקיעה ותרועה לרבי יהודה וכי היכי דלרבי יהודה צריך שיעשה תקיעה ותרועה בנשימה אחת כדמוכח בפרק החליל (שם) ה"נ בשברים ויבבות לדידן

דמצוה אחת נינהו ואם הוסיף שבר אחד ועשאו בנשימה אחרת לדברי הרמב"ם ז"ל פסול כל הסימן דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין שברים לתרועה ור"ת ז"ל כתב בתשובה דשלשה שברים בנשימה אחת עבדינן להו דבמקום תרועה נינהו אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתבר דגנוחי וילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי והרמב"ן ז"ל חולק עליו דהא תרועה אחת היא ואין ראוי להפסיק בה ואע"פ שהן קולות מוחלקין הרי אינן יותר מוחלקין מפשוטה ושברים או תרועה אליבא דרבי יהודה שהוא מצריך לעשותן בנשימה אחת משום דסבירא ליה דמצוה אחת הן והוא הדין בשברים ותרועה לדידן:

הדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה. וא"ת הלא די לו בש"ת תש"ת תש"ת וכן בר"ת תר"ת תר"ת דהא לא בעינן אלא שלש של שלש ואי גנח ויליל הרי יצא בסימן של תשר"ת ואי גנח לחוד תעלה לו תקיעה אחרונה של תשר"ת לפשוטה שלפני תש"ת וכן אתה אומר בשל תר"ת ותירצו בתוספות דהיינו טעמא משום דדילמא אתי למטעי שאם אתה אומר שבש"ת ראשון לא יחזור ויתקע יטעו לומר שא"צ לעשות אלא ש"ת ש"ת ש"ת:

ואנו עכשיו נוהגים לתקוע על סדר הברכות תשר"ת למלכיות תש"ת לזכרונות תר"ת לשופרות וכמו שכתב הרב אלפסי ז"ל בהלכות וצ"ע למה שהרי היה לנו לעשותן כולן למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות דהא אנן משום ספק דאורייתא עבדינן להו וצריך לשמען על סדר ברכות במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות והרב אלפסי ז"ל כתב דאקילו בהו משום טירחא יתירא דצבורא כיון שכבר יצאו שלא על סדר ברכות ואפשר עוד על דרך זה שחששו שלא להפסיק יותר מדי בתקיעות שאינן צריכות בין מלכיות וזכרונות ושופרות ואכתי לא נהירא ולדברי רבינו האיי גאון לא קשיא מידי דהא יום תרועה אמר רחמנא הלכך בין גנח בין יליל בין גנח ויליל יצא דכולהו תקיעות דאורייתא נינהו והלכך להקל על הצבור ולתקוע בתקיעות דכולהו מקומות שפיר דמי ור"ת ז"ל הנהיג לתקוע בכולן תשר"ת ואמר מוטב שניחוש לספיקות ולא ניחוש להפסקות:

דף יא.

שאלו מקמי ריש מתיבתא וכו' כדכתיבא בהל'. דברי הרב אלפסי ז"ל שכתב בשם ריש מתיבתא תמוהים בכאן וכבר השיג עליו הר"ז הלוי ז"ל וכתב שאין אנו זקוקין בזה לגערה ולנזיפה משום דבתפילין מש"ה אמרי' דשח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו משום דאע"ג דשתי מצות הן כיון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה [והוויה כאחת] שיהא תוכף תפלה של ראש לתפלה של יד כדי

שתהא הוויה אחת לשתיהן ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכה תפלה של יד וממשמש בתפילין של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שניה על של ראש ותוכף שתי המצות זו לזו וזו היא שאמרו סח בין תפלה לתפלה מברך שתים לא סח מברך אחת שאם לא סח ביניהם מברך ברכה אחת על זו וברכה אחת על זו ואם סח ביניהם מברך שתים על של ראש לפי שחוזר ומברך ברכה של יד ותוכף לה ברכה של ראש וה"ל כמברך שתים על של ראש וכן פירשו הגאונים ז"ל וכך נמצא בשאילתות דרב אחאי גאון ז"ל ובהלכות רב שמעון קיירא ז"ל אלו דברי הר"ז הלוי ז"ל וכן אני אומר לדברי הרב אלפסי ז"ל שהוא סובר דכי אמרינן לא סח מברך אחת סח מברך שתים דה"ק לא סח מברך אחת לשתיהן סח מברך שתים אחת על של יד ואחת על של ראש ואכתי לא דמי כלל לתקיעות דכיון דהתם הוא גורם שיהא מברך ברכה אחרת בדין הוא שתהא עבירה בידו לפי שאסור לאדם לגרום שיהא חייב לברך ברכות הרבה כל שאפשר לו שיהא נפטר בברכה אחת וראיה לדבר מדאמרינן ביומא בפרק בא לו כהן גדול (דף ע.) דכהן קורא אחרי מות ואך בעשור ובעשור שבחומש הפקודים קורהו על פה ומקשינן בגמרא אמאי קורהו על פה ניתי ספר תורה אחרינא וניקרי ביה ומהדרינן משום ברכה שאינה צריכה כלומר שאילו היה מביא ס"ת אחרת שהוא היה צריך ברכה אחרת ולפיכך קורהו על פה כדי שלא יגרום ברכה יתירה אלמא אסור לגרום שיהא מרבה בברכות ומש"ה סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו אבל כאן כיון שאינו גורם ברכה למה יהא אסור הרי לא שמענו בשום מקום שמי שבירך על המצוה והתחיל שלא יהא רשאי לדבר עד שיגמור ואטו מי שיתחיל לבדוק חמצו כלום אסור לו לדבר עד שיגמור ביעורו א"כ בא ונאמר שאף מי שמברך המוציא יהא אסור לדבר עד שיגמור סעודתו וליתא ולפיכך אין הנדון דומה לראיה כלל ומיהו הואיל ונפק מפומיה דריש מתיבתא ראוי שלא ידבר בהן שלא לצורך:

מתני' תקע בראשונה. בפשוטה שלפני התרועה:

ומשך בשניה. בתקיעה שלאחר התרועה כדי שתעלה לו לשתים לסוף סימן זה ולתחילת סימן הבא:

אין בידו אלא אחת. מפרשינן בגמ' טעמא בפרק ראוהו ב"ד (דף כז.) משום דפסוקי תקיעתא מהדדי לא מפסקינן ומיהו דוקא בתקיעות שהן קול אחד אבל עשה תקיעה ושברים ותרועה בנפיחה אחת יצא שהרי הן קולות מופרשין וכבר ניכר בין תקיעה לשברים והיינו דגרסינן בירושלמי תקע והריע ותקע בנפיחה אחת יצא והא אנן תנן שלש של שלש שלש ומשני שלא יפחות כלומר זה אינו פוחת שהרי ניכר בקולן שהן שלש:

ודאמרי' אין בידו אלא אחת איכא מ"ד דהיינו תקיעה שתקע לפני התרועה אבל אותה תקיעה שניה לא עלתה לו לכלום משום דאיהו סבר לאפסוקה דתיסליק ליה לתרתי ולית לה הפסק הלכך לא רישא אית לה סופא ולא סופא אית לה רישא והביאו ראיה לדין זה מהירושלמי דגרסי' התם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' אבא בר זעירא בשם ר' זמינא אמר אפילו אחת אין בידו למה רישא גבי סיפא מצטרף וסיפא גבי רישא מצטרף לא רישא אית לה סופא ולא סופא אית לה רישא והיינו נמי דתנן תקע בראשונה דאי לא למה ליה לאדכורי כלל הכא תקיעה ראשונה אלא ודאי לומר שאין בידו אלא אותה תקיעה שתקע בראשונה והקשו על זה למ"ד מצות אין צריכות כוונה למה לא תעלה לו אותה תקיעה משום אחת מיהת והיינו שתעלה לפשוטה שלאחר הסימן דאטו מי גרע מן התוקע לשיר דיצא ולמ"ד נמי דמצות צריכות כוונה בדין הוא דיצא דהכא כוונת מצוה איכא ועדיף טפי מן התוקע לשיר ועוד דאם איתא דלא עלתה לו אותה תקיעה לכלום אפי' אותה תקיעה ראשונה לא תעלה לו שהרי הפסיק אותה תקיעה פסולה בין תרועה לתקיעה שיחזור ויתקע עכשיו וכדפרכינן לעיל בדרבי אבהו דקא אתו שברים ומפסקי בין תקיעה לתרועה ומיהו בהא איכא למימר דהתם לכתחלה קאמרינן כלומר היכי מתקן רבי אבהו מילתא דאתי לאפסוקי בין שברים לתקיעה אי נמי בין תקיעה לשברים וכמו שכתבתי למעלה אבל פירכא קמייתא מיהא קשיא:

דף יא:

ולפיכך פירשו דכי קתני אין בידו אלא אחת היינו תקיעה שלאחריה ולומר דלסוף סימן עלתה לו ולא להתחלת סימן שני וכי תימא למה ליה למתני תקע בראשונה ליתני האריך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת דבהכי סגי תירץ הרמב"ן ז"ל דלפי שאין שיעור לתקיעות למעלה שאם רצה להאריך מאריך אין הדבר ניכר כשהוא מאריך שיכוין לשתי תקיעות אלא מחמת כשהוא כפלים בשיעור תקיעה ראשונה ומשום הכי קתני תקע בראשונה שבתחלת הסימן והאריך בשניה כשתים בראשונה סד"א כיון דהאריך בה כשתים שבראשונה דליהוי כאילו הפסיק בינתים ואיכא שתי תקיעות קמ"ל וכן נראין דברי הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות שופר והירושלמי שהביאו לראיה דחאו הרמב"ן ז"ל וכתב דלא קאי אמתניתין דתקע בראשונה אלא אהא דאמרינן התם גבי שופר מאריך וחצוצרות מקצרות א"ר דוסא הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ועלה קאמר רבי אבא אפילו אחת אין בידו והכי גרסינן הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא והדא אמרה דאי תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו

אלא אחת רבי אבא בר זעירא בשם ר' זמינא אפי' אחת אין בידו למה וכו' וכך פירושו זאת אומרת תקיעה שהתחיל לתקוע להתעסק ולא לשם מצוה ובא אחר ואמר לו איכוין ותקע לי והשלים התקיעה לשם מצוה והאריך בה כשיעורה או שהתחיל לתקוע לשם מצוה ואח"כ נמלך להתעסק יצא והדא אמרה דאי תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ואע"פ שאין בידו אלא אחת ונמצא שאריכותו אינו אלא כמתעסק אפ"ה עולה לו מקצתו לאחת ואתא ר' אבא לחלוק על ר' דוסא ולומר דלעולם תקיעה שהיתה מקצתה מן המתעסק אינו כלום שאילו היתה תחלתה מן המתעסק לא סופא אית לה רישא דכיון שרישא אינה כלום אף סופא נמי אינה כלום ואילו היתה סופא מן המתעסק כיון שסופא אינה כלום אף רישא נמי אינה כלום דלא רישא אית לה סופא ולא דמי למשך בשניה כשתים שאע"פ שנתכוין באריכותו לשתים ולא עלו לו אחת מיהא עלתה לו דהתם טעמא משום דהתחלת תקיעה וסופה לשם תקיעת מצוה הוא והא דאמר אפילו אחת אין בידו דמשמע וא"צ לומר שתים לישנא בעלמא נקט דפשיטא ודאי דלא תעלה לו כשתים דרבי דוסא נמי דאמר פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ידי אחת קאמר אלא משום דהא דמתניתין דמשך בשניה כשתים דקתני אין בידו אלא אחת קתני הכא אפילו אחת אין בידו אלו דברי הרב ז"ל:

ותמהני עליהן דע"כ רבי דוסא דאמר הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ומוכח לה ממתניתין על כרחיך סבירא ליה דסוף תקיעה זו שהאריך בה כשתים אין ראוי לצאת בו ידי תקיעה אחרונה של סימן ראשון אלא בהתחלת [השני] בלבד הוא יוצא ולא בסופה [של ראשון] כלל אי משום דסבירא ליה מצות צריכות כוונה אי משום דסבירא ליה דאפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה והתוקע לשיר יצא בכי האי לא יצא משום דהוה ליה כמתעסק דגרע מתוקע לשיר כדמוכח בפירקין וכדכתיבנא לעיל דנהי דאמרינן מצות אין צריכות כוונה והתוקע לשיר יצא דוקא תוקע לשיר שהוא חול ואין כוונתו בו כוונה של כלום ולפיכך אינה מעכבת מלחול מצוה באותה תקיעה אבל מי שמכוין תקיעתו למצוה אחת כמתעסק שהוא מכוין למצו' לחנך את התינוקות אין תקיעתו עולה לו למצוה אחרת ודמיא האי מלתא למאי דאמרינן בריש זבחים (דף ג.) דמינה מחריב בה דלאו בת מינה לא מחריב בה. ומשך בשניה כשתים נמי כיון דלתקיעה אחרת היה מכוין אע"פ שלא עלתה לו אפ"ה כוונתו מעכבת שאינו יוצא ידי תקיעה בסוף הסימן וכיון דעל כרחין רבי דוסא הכי סבירא ליה דגרע הוא מתוקע לשיר אמאי נימא דר' אבא בר זמינא (לא) יחלוק עליו בזו ונצטרך לדחוק לשון הירושלמי ולהוציאו ממשמעותו לגמרי אלא ודאי משמע דרבי אבא בר זמינא מודה דמקצת תקיעה

שמשך בה כשתים כמתעסק דמיא ומשום הכי קאמר דאפילו אחת אין בידו ולפום גמרא דילן נמי אפשר דנקטינן הכי או אפשר שכיון שלא הזכירו כן נקטינן מתניתין כפשטה דאחת מיהא יש בידו דנהי דאותה מקצתה למתעסק דמיא איכא למיחש לטעמא דלא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא וכיון דבגמ' בפרק ראוהו ב"ד (דף כז.) מסקינן שמע תחלתה בלא סופה וסופה בלא תחילתה לא יצא אפילו הכי אפשר דלא דמי למתעסק דאילו מתעסק מתכוין לדבר מצוה ועשה מצוה ומשום הכי אין מצוה אחרת חלה בתקיעתו אבל האי מתכוין לעשות שתי מצות ולא עשה אלא מצוה אחת ולפיכך אין כוונתו מעכבת אותה מצוה שהיא ראויה לחול ורישא אית לה סופא וסופא אית לה רישא כך נראה לי:

וממתני' שמעינן שאם רצה להאריך בתקיעה ואפילו כמה מאריך אבל אם רצה להאריך בשברים יש מי שכתב שהרשות בידו ובלבד שיאריך התקיעה יותר מן השבר להכיר ביניהן ולדידי לא סבירא לי הכי אלא צריך שלא יאריך בשבר כדי שלשה שברים בינונים דכיון דאי גנוחי גנח שיעור תקיעה כשלשה שברים כל שהאריך בשבר אחד כשלשה שברים אין זה שבר מענין גניחה אלא פשוטה היא:

גמ' אמר רבי יוחנן שמע ט' תקיעות. תרועות נמי קרי תקיעות:

מתשעה בני אדם כאחת לא יצא כתב רש"י ז"ל דלא גרסינן הכי דהא מסקינן בפרק ראוהו ב"ד (שם) דתרי קלי מתרי גברי בהלל ובמגילה ובתקיעה משתמע לפיכך מחק הגירסא ואמר דיצא גרסינן וליתא דהכא משום הכי לא יצא לפי שהוא צריך לשמוע על סדר תקיעה ותרועה ותקיעה הא לאו הכי לא יצא והכא הרי שמען כולם בבת אחת והיינו דקתני בתר הכי תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא וגרסינן בירושלמי בפרק הקורא את המגילה למפרע רבי יוסי בשם רבי יוחנן אפילו שמען כל היום יצא והוא ששומען על הסדר היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה תקיעה אחת מוציאה את שניהם:

תנו רבנן תקיעות וכו'. תקיעות וברכות דעלמא כגון דתעניות אין מעכבות זו את זו שאילו יודע אחת מן הברכות או יודע לתקוע אחת מן התקיעות ואינו בקי בשאר תוקע או מברך אותן שיודע ובקי בהן:

ברכות ותקיעות של ר"ה ויוה"כ מעכבות זו את זו. פירוש לא שיהו הברכות מעכבות את התקיעות או התקיעות מעכבות את הברכות דהא תניא מצוה בתוקעין יותר מן המברכין וכו' ותנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע אלא הברכות מעכבות זו את זו התקיעות מעכבות זו את זו קאמר שאילו יודע אחת מן הברכות או שיודע לתקוע

אחת מן התקיעות ואינו בקי בשאר אינו מברך ואינו תוקע אפילו אותן שבקי בהן אי נמי לענין סדורן קאמר שאם הקדים תרועה לתקיעה או זכרונות למלכיות לא יצא עד שיתקע על הסדר ויברך על הסדר:

ודאמרינן דתקיעות מעכבות זו את זו הני מילי דתשר"ת לומר שאם אינו יכול לעשות כל הסימן אינו עושה מקצתו וכן תש"ת וכן תר"ת אבל תשר"ת תש"ת ותר"ת אין מעכבין זה את זה ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים עושה ובלבד שיעשה כל הסימן וטעמא דמילתא משום דמתחלה על הספק הן נעשין ואם איתיה להאי ליתיה להאי ואפשר שאותן שיעשה הוא עיקר:

מתני' מי שבירך. כלומר שהתפלל:

גמ' טעמא דבירך. תפלת המוספין:

אסדר ברכות שמע להו. פעם ראשונה במלכיות ושניה בזכרונות ושלישית בשופרות:

לא אמרו אלא בחבר עיר. לא אמרו שיהא תוקע לכל ברכה אלא בחבורת צבור אבל יחיד מברך את כולן ואח"כ תוקע תשע תקיעות:

שומען על הסדר. תקיעה ותרועה ותקיעה כסדר הזה ג' פעמים ולא שיקדים תרועה לתקיעה:

יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו. פי' דאע"ג דקי"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בברכות בירושלמי ברכת המזון וק"ש ותפלה דתניא התם כל הברכות שאדם פטור מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו יתבין ואמרי לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו ולא מסתברא בתפלה שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו ומיהו הני מילי בשיודע לברך אבל בשאינו יודע חבירו מוציאו כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מה:) אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא:

דף יב.

מתני' כשם ששליח צבור חייב. כלומר בתפלה:

כך כל יחיד ויחיד חייב. כלומר שאין ש"צ מוציא לאחרים ידי תפלה:

רבן גמליאל אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן. ופלוגתייהו דרבן גמליאל ורבנן בכולהו ברכות ותפלות בין דר"ה בין דשאר ימות השנה:

גמ' למה צבור מתפללין. בלחש כיון ששליח צבור מוציאם:

לדבריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה. פירוש בשאר ימות השנה דאילו בר"ה מאי קא מהדר להו והרי צריך לירד לפני התיבה כדי שיתקעו על סדר ברכות שלא אמרו אלא בצבור:

כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי. דכיון שהוא מוציא את שאינו בקי הא עבדינן לה לתפלה כברכות של חובה שאע"פ שיצא מוציא וכיון שכן בדין הוא שיוציא אף את הבקי:

הלכה כר"ג בר"ה ויוה"כ. פירוש ביוה"כ של יובל שיש בו ט' ברכות כר"ה:

ועם שבשדות וכו'. כתב הרב אלפסי ז"ל מדאמרי' בגמרא לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי אבל דעיר לא והכי פירושא לא פטר ר"ג אותן שלא שמעו סדר ברכות משליח צבור אלא אותן שבשדות דאניסי אבל דעיר דלא אניסי ואפ"ה לא אתו לבי כנישתא אין שליח צבור מוציאן אבל כל אותן שהן בבית הכנסת ואפילו של עיר כיון שהן שומעין מפי שליח צבור אותן פטר ר"ג וכדאמרי ליה לדבריך למה צבור מתפללין דאלמא לדברי ר' גמליאל אין צבור צריכין להתפלל אלא כדי שיסדיר שליח צבור תפלתו:

ירושלמי ר"ג אומר אמר רב הונא צפוראה בשם רבי יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא. פירוש דכי אמר הלכה כר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ דוקא באילין תקיעתא כלומר בברכות של מלכיות זכרונות ושופרות שתוקעין בהם אבל הם חייבין להתפלל שאר הברכות והיינו דגרסי' בירושלמי רבי זעירא ורב חסדא הוו יתבין לאילין תקיעתא קמאו דצלו [כלומר לאחר שהתפללו תפלת יוצר בא בתפלת המוסף עמד ר"ח להתפלל] אתא צלותא קם רב חסדא א"ל ר' זירא ולאו כבר מצלינן אמר ליה מצלי אנא והדר מצלי דנחתין מערביא להכא אמרי בשם ר' יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא וכך פירוש דרבי זעירא הקשה על רב חסדא כיון דכבר צלי יוצר למה לי לצלויי תו דבשלמא יוצר היה צריך להתפלל דכיון שאינו אלא ז' ברכות אין ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן אבל מוסף שהן ט' כיון דאוושי ביה ברכות לא היה צריך להתפלל שהרי ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ואהדר ליה דהלכה כר"ג באלין תקיעתא פירוש לברכות של מלכיות זכרונות ושופרות קרי תקיעתא לפי שתוקעין בהן ובהנהו קי"ל כר"ג אבל ז' ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל ומש"ה אע"ג דכבר צלינן יוצר הדר מצלינן למוספין ג' ברכות שבמלכיות זכרונות ושופרות בלבד הוא ששליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן:

ולפיכך יש שהיו נוהגין להתפלל [ז'] ואח"כ היו שומעין תפלת המוספין משליח צבור מתחלה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי חובתן מלכיות זכרונות ושופרות שש"צ מוציאן

ומיהו דוקא כששמעו את כל התפלה מתחלה ועד סוף אבל לא שמעו אלא אותן ג' ברכות בלבד לא יצאו ידי חובתן וזהו שכתב הרב אלפסי ז"ל והוא שישבו שם מראש התפלה והכי איתא בירושלמי ועכשיו נהגו הכל להתפלל תשע:

אמר ר"א לעולם יסדיר אדם תפלתו. כדי שתהא תפלתו נשמעת ושגורה בפיו ולא יטעה בה:

וכמה פרקים מל' יום ולהלן. והכי מוכח בגמרא מדאמר דרב יהודה הוה מהדר תלמודיה כל תלתין יומין ולא הוה מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין הוה מסדר תפלתו בתחלה כדי שלא יטעה בה אבל מי שמתפלל תדיר מתוך שתפלתו שגורה בפיו לא צריך דלא אתי למטעי:

דף יב:

מהו להזכיר של ר"ח בר"ה כיון שחלוקין במוספין. שמקריבין מוספי ר"ח ומוספי ר"ה אמרינן בתפלה נמי את יום ר"ח הזה ואת יום הזכרון הזה:

ואסיקנא דאומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן דכשאומר את יום הזכרון הזה סליק נמי לר"ח דבר"ח נמי אשכחן זכרון דכתיב (במדבר י) ובראשי חדשיכם וגו' (ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וגו') וכתבו הגאונים ז"ל דאין מזכירין פסוקי ר"ח בתפלת המוספין כדי שלא יאמרו דיום שני עיקר דבשאר חדשים יום שני עיקר ואתי לזלזולי ביו"ט ובשאר חדשים נמי אם לא הזכיר פסוקי המוספין ולא אמר אלא ככתוב בתורתך יצא דגרסינן בירושלמי פרק תפלת השחר אפילו אמר נעשה לפניך חובותינו כתמידי יום וכקרבן מוסף יצא ומ"מ צריך לומר בר"ה את מוספי יום הזכרון הזה שהרי שעיר של ר"ח קרב היה בר"ה מדתניא בתוספתא בריש פ"ק דשבועות שלשים ושתים שעירים כל ימות השנה לצבור וקא חשיב י"ב די"ב ראשי חדשים ואם איתא אחד עשר הוויין וכ"ת דמשלמינן להו בשעיר הקרב מחמת ר"ה ליתא דהתם נמי מצד אחר מנינן ליה התם:

מהו לומר זמן בר"ה ויוה"כ וכו' אמר ליה אקרא חדתא נמי. כשאני רואה משנה לשנה דלעת כשהיא מתחדשת:

רשות לא קא מיבעיא לי. דפשיטא שאם בא לומר זמן בר"ה ויוה"כ הרשות בידו דאתה נמי דמברכת אקרא חדתא הרשות בידך ולאו חובה ואנא חובה הוא דקא מיבעיא לי:

ומסקנא דאומר זמן בר"ה ויוה"כ מיהו איכא מ"ד דה"מ ביום ראשון של ר"ה אבל לא יום שני דקדושה אחת הן כדאמרינן לענין ביצה אבל אחרים אומרים זמן ביום שני ממה נפשך דאי ספיקא הויא אמרינן ליה ואי אמנהגא דב"ד סמכינן שכשהיו העדים באין מן

המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש אפ"ה יש לומר בו זמן שהרי מיום שני היו מונין תיקון המועדות והוא עיקר ר"ה וכן נראה עיקר וכי אמרינן זמן ביוה"כ לא אמרינן ליה אכסא ואפילו מבעוד יום משום דמכי אמר זמן קבליה עילויה ואתסר ליה למשתי אלא אומרין אותו בלא כוס דקי"ל כרב נחמן דאמר זמן אומרו אפילו בשוק והכי איתא בסוף פרק בכל מערבין (דף מ:) אומרו אפילו בשוק ועכשיו נוהגין ששליח צבור מוציא ספר תורה קודם שיתפלל ערבית ומברך זמן:

סליקו להו יום טוב וסליקא לה מסכת ראש השנהגרסינן בפירקא קמא דכריתות גבי הא דתניא התם אין מושחין מלכים אלא על גבי מעיין כדי שתמשך מלכותן שנאמר ויאמר המלך אל בניהו בן יהוידע וגו' אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא יהא רגיל איניש למיתי בריש שתא קרא רוביא כרתי סילקא תמרי וסימן קרכסת וכתבו הגאונים ז"ל שכך היה מנהגו של רבינו האי גאון ז"ל שמביאין לפניו סל שבו מינין הללו ופושט ידו ונוטל דלעת ואומר קרא יקרע גזר דיננו רוביא ירבו זכיותינו כרתי יכרתו שונאינו סילקא יסתלקו חטאתינו תמרי יתמו עונותינו או יתמו אויבינו:

ונהגו מקצת יחידים להתענות ערב ראש השנה ויש סמך לדבריהם מדאמרי' בפסיקתא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' והלא חמשה עשר הוא ואת אומר ביום הראשון רבי ישבב ורבי יהושע דסכנין אומרים בשם רבי לוי משל למדינה שהיתה חייבת ליפס המלך והלך המלך לגבות בתוך עשר מילין יצאו גדולי המדינה וקלסו אותו והתיר להם שליש מדמוסיא שלהם חזרו ויצאו פטרובליא וקלסו אותו והתיר להם שליש אחר מדמוסיא שלהם כיון שנכנס למדינה באו אנשים ונשים וטף וקלסו אותו אמר להם מלכא מאן דאזל אזל אלא מן הכא ולהלן חושבנא כך בערב ראש השנה גדולי הדור מתענין והקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם ומיום ר"ה ועד יום הכפורים היחידים מתענין ומוותר להן שליש אחר ביוה"כ הכל מתענין אנשים ונשים וטף והקב"ה אמר להם מאן דאזל אזל ומן הכא ולהלן חושבנא ומיום הכפורים ועד החג כל ישראל עסוקין במצות זה הוא עוסק בסוכתו וזה הוא עוסק בלולבו וביום הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן בידן ואתרוגיהן בידן ומקלסין לשמו והקב"ה אומר להן מאן דאזל אזל ומן הכא ולהלן חושבנא לפיכך קורא אותו ביום הראשון ע"כ:

אבל להתענות בשני ימים טובים של ראש השנה ובשבת שבין ראש השנה ליוה"כ הכי אמר רב נטרונאי גאון ז"ל ביום הראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית משום דמדאורייתא הוא אבל ביום שני ובשבת לית בהו קושיא משום דעשרה יומי אינון

משונין מכל ימות השנה לפיכך נהגו רבותינו לישב בהן בתענית בין בחול בין בשבת ע"כ ודברי תמה הם שאסר להתענות ביו"ט ראשון של ר"ה והתיר להתענות בשבת:
ברם נראין דברי רב האי גאון ז"ל שכתב ולהתענות בשני ימים טובים של ר"ה אנו רואין שיפה הוא שלא להתענות שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים בר"ה אכלו משמנים שתו ממתקים כי קדוש היום וגו' וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה אדם שהרי ט' באב שהוא תענית חמור לא רצו לקבעו בשבת אלא דחו אותו ואפילו להשלים תענית בשבת שהותחלה בערב שבת נסתפקו בכמה דורות עד שנחתכה הלכה מתענה ומשלים ואם להשלים בשבת כך היאך נאמר שתענית נדבה שפיר דמי הלכך לא תעשון כן ע"כ:
וה"נ איתא בירושלמי דפ"ק דר"ה דגרסינן התם אמר ר' סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו' רבי חנניא ור' יהושע ח"א איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלוהיה בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתכסה שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך דינו יוצא אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהן ואוכלין ושותין ושמחים לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים ומטה דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם וה"נ איתא בויקרא רבה:
גרסינן בירושלמי בפ"ק דשבת ר' חייא בר אבא מפקיד לרב אי את יכול למיכל כולי שתא בטהרה אכול ואי לא אכול שב יומי בשתא ומכאן סמכו קצת בני אדם שלא לאכול פת של פלטר עכו"ם בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ דמש"ה אמר ליה שבעה לפי שבשני ימים טובים של ר"ה לא היה צריך להזהירו שהכל לשין בבתיהן לכבוד יו"ט:
גרסינן בפרקי דר"א הגדול פרק מ"ו רבי יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עמד משה בהר וכו'. בר"ח אלול אמר השם למשה עלה אלי ההרה והעבירו קול שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בע"ז. הקב"ה נתעלה באותו שופר שנא' עלה אלהים בתרועה וגו' וכך התקינו חכמים שיהו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה כדי להזהיר את ישראל שישובו בתשובה שנאמר אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב את השטן שלא להשטין את ישראל ע"כ:
ומכאן סמכו באשכנז לתקוע בכל חדש אלול לאחר התפלה בקר וערב ומכאן יש לסמוך מנהג אותו מקומות שמשכימין באשמורת מר"ח אלול ורב יצחק ז"ל בן גיאת ז"ל כתב ואנו מנהגנו כהנך דקיימי מתחלת אלול:
זה שאומרים בתפלה ודברך אמת וקים לעד פירושו למדנו מדברי אגדה וכך היא לעולם ה' דברך נצב בשמים קיים דברך כשם שהתקנת עם אדם כשם שדנת אותו ברחמים כך אתה תרחם הדורות הבאים אחריו לעולם לא כך גזרת על אדם כי ביום אכלך ממנו

מות תמות אמר להם ושמא פרשתי יום שיש לך יום משלי אמרתי היום אני נותן לו תשע מאות ושלשים שנה ומניח לתולדותיו שבעים שנה לפיכך אמר דוד רבון העולמים אילמלא שדנת אדם הראשון בשעה שאכל מן האילן לא חיה אפילו שעה אחת והתקנת עמו ברחמים כך התקנת עמי שאתה דן את בניו ברחמים:

בריך דיהיב חיליה לעבדיה בר אמתיה